

BYROU

OBRÁZKOVÝ ČASOPIS PRE ZÁBAVU A POUČENIE.

Zodpovedný redaktor:

ANDREJ TRUHLÝ - SYTNIANSKY.

Roč. VIII.

Turč. Sv. Martin, 31. Júla 1877.

Číslo 7.

Kralica.

Povešť zo srbského života.

Od *Felixa Kutlika.*

(Dokončenie.)

IV.

Všetky dvorce a domy agov, begov a velikášov tureckých v Rudníku opevnené sú mocnými hradbami.

Keby ste všetky hrôzy poznali, ktoré kresťania medzi tými začadenými pevnostkami podstúpili, srovnali by

ste jich sami so zemou, že by neostal ani z jedného toho krvavého hniezda kameň na kameni. Len to vám o nich pripomeniem, že sú ony popravištom nevinnosti, súdnym zúrivým dvorom za svobodu túžiaceho srdca, hrobitovom zprzenej krvi, polom prekliatym.

Medzi všetkými tureckými dvorcami v Rudníku obtočený je Saliho konak najpevnejšími hradbami.

Pre rozličné, na Slovanoch spáchané násilstvá, pre neslýchanú nemravnosť a sverepost prezvala ho nešťastná rája vragom, diablom. Menom týmto Sali aga často sa hrdieva, keď je dobrej vôle. Na hradbách dvorca jeho nespočinie s radosťou žiadno oko, lež s nevolou sa od nich odvracia: veď budia v človekovi horké rozpomienky. —

Každý Srb, ktorý do Rudníka na pazar prichádza, uderí oči k zemi, keď popri konaku Saliho kráča

A k takýmto svevolníkom pripútaný je lós nešťastného srbského národa!

Od toho času, čo zavrel Sali aga do svojho opevneného konaku kralicu zo Sušice, Abelu, nesliedi viac po okolí jako lačný vlk, sedí doma i ochraňuje žertvu svojej zho-

Plukovník Despotovič,
vodca povstalcov v Bosne.

vädilej bujnosti. Ukutné jeho srdce rozžalo sa láskou k Abele. Láskou? Či schopné je srdce divokej šelmy lásky opravdivej? Sali aga presedí celé dni na bohatom koberci. z čibuka vypúšťa husté kotúče voňavého dymu, oko jeho hľadí zamračene, vše prížmúri oči, vše pozre na subaša, ktorý pri dverach rozkazy jeho očakáva. Divné myšlienky rojajú sa v Saliho hlave.

„Odstúp!“ zvolal Sali aga.

Subaš preložil ruky krížom na prse, uklonil sa a odišiel z izby.

Sali vstal, išiel k oknu a dlho mlčky a meravo hľadel do zahrady.

„I teraz tam sedí,“ riekol po chvíli, „ani hrozby ani prosby nenaklonily srdce tej pyšnej kralice Sušickej ku mne, jej vladárovi. Nepozná jej ladové srdce lásku môjho ohnivého srdca. Jedon Allah, jedon prorok, jedna je moja kaduna — Abela! I ružu ochraňujú trne, no preca ju neochránia. Uvidím, či gjaurka tá premôže Saliho!“

I udrel pästou na okno.

Do izby vstúpil subaš. Sali aga nezporozoval ho.

„A keď by preca,“ pokračoval Sali, „ona nad srdcom týmto zvířazila, nuž dám ju darom sofijskému bašovi; veď i tak dávno žiada ma o jednu kralicu. Nech vidí, jaké sú kralice Saliho, nech pozná, že som pánom v okolí Rudníka, pánom chleba a devíc kresťanských. A jestli ma vóla napadne, jestli ma Abela rozhnevá: nuž ju dám darom svojim subašom. Okolia Rudníka má i druhé kralice.“

Sali odstúpil od okna.

„Jasný ago,“ ozval sa subaš, „posol z Topole chce s tebou hovoriť. Ráč sa zkloniť k psovi neveriacemu a dopustí, by pred jasnú tvár tvoju predstúpiť mohol.“

„Prived ho, ale bez zbroja,“ riekol Sali aga subašovi a zase sám zostal v sieni. „Z Topole posol? Čo je to? Či sa svet obrátiť chce, že Kara Đorde ku mne posla vyslal? Čuj svete, Kara ku mne sa obracia! Jestli by sa môj sen vyplnil, jestli by mi Kara priateľstvo ponukol, spolu by sme sa pohrozili Stambulu a ja bych šťastný bol, lebo by ma Abela milovala. Keď by sa to stalo, Kara, ty preca bys zhynúť musel, veď

nikdy tvoje úklady nezabudnem. Rudnický „vrag“ je múdrejší, jako Kara Đorde!“

Do siene vstúpil Milutin.

Saliho tvár zastrela sa rúskom nepokoja.

„Pobratime, Sali ago,“ prihovoriť sa Milutin, „dnes vyplnil som žiadosť tvoju, keď som ťa vyhladal v Rudníku. Od času toho, čo som ťa ukryl pred hajdúkmi v našich horách, minul sa rok. Vtedy, rozpamätáš sa, volal si ma k sebe na návštevu. Dostal som žiadosť tvoju vyplniť. Dnes prišiel som k tebe. Či sa rozpamätáš na čas ten, kde tvoja bedevia¹⁾ pod tebou a subaši okolo teba pohynuli a ja ukryl som ťa? Vtedy všetko si mi sľuboval, vtedy i za pobratima zvolil si ma.“

„Tys' mojim hosťom dnes, pobratime,“ odpovedal Sali, „nezabudol som na lásku mne preukázanú. A čo si i po roku prišiel, vítaný si mi. Ale tys' i poslom Đorda?“

„Uhádol si,“ odpovedal chvejúcim sa hlasom Milutin. „Divím sa ale, ago, že subaši vo mne tvojho pobratima si nectia. Vidíš, tak stojím pred tebou, jako matka bez dieťata, keď mi zbroj zobrali. Som u pobratima, nuž myslím, že som bezpečný.“

Sali aga jazykom mlaskel, čo tolko znamenalo, že je s rečmi Milutina usrozmeneň.

„Vtedy, pobratime,“ hovoril ďalej Milutin, „keď som ťa ukryl, chcel si ma odmeniť, no ja nechcel som prijať od pobratima žiadnu odmenu. Len o to som ťa bol požiadal, na čo myslím že sa rozpamätáš, abys' nikdy v Sušici kralice nebral, nie tú, nie druhú, medzi ktoré som i Abelu pripočítal, a ty žiadosť tú sľúbil si vyplniť. Prečo prevínil si sa nedávno proti sľubu svojmu?“

Milutinova smelosť jako blesk účinkovala na Saliho, ktorý aby účinok rečí a hnev svoj miernil, po sieni sa prechodil. Zlostné jeho srdce kypelo hnevom, preto vše pristúpil k dverám, za ktorými stáli jeho subaši, aby jich dnu zavolať a jim Milutina oddal. Že Milutin bol i poslom Đordovým, myslel, že od Karu zvláštneho významu zvesti prijať má, preto čo i nechtiac, počúval trpezlivo Milutinove výčitky.

¹⁾ Kóň.

„Pobratime,“ znovu ohlásil sa Milutin, „prečo si sa proti slubu svojmu previnil? Chcem to zvedieť, hovor!“

„Za skutky svoje nie som tebe zodpovedný. Vedz, že čo prorok prikazuje, to som urobil. Že príkazy prorokove neznáš, chcem ti ich povedať. Vaše devy sú majetkom naším, ktoré nám horkosti života nášho osladzujú. Nevedel som, že som ti to slúbil, čo prorok nám sľubovať zakázal: preto proroka a nie teba poslúchať musím. Ale povedz mi, či Sušické devy o to ťa požiadaly, bys' jich pred pánni života ochraňoval? A potom, veď sa kralice do Sušice navrátily.“

„Každý Srb je svojich rodákov ochrancom, tak i ja. Kralica Abela je tu v Rudníku u teba. Ona je mojou posestrimou, mojou...“

Sali sa zasmial divoko, že sa Milutin zarazil.

„Klameš, pobratime!“ riekol Sali. „Viem, že Abela bola tvojou verenicou; no i to viem, že sa tvojou posestrimou stala. Dľa zákona vášho tvojou nevestou byť nemôže. Vidíš, že poznám zákony vaše lepšie, lež ty naše! Len vtedy, keď stal si sa jej pobratimom, umienil som si Abelu vziať; predtým bola tvojou, teraz je už mojou kadunou. Nežiadať, aby ruža na konáre zvädla, ale radšej teš sa, že ja tvoj pobratim odtrhol som ju, veď je k tomu stvorená.“

„Nehovor tak, ago! Čo si o Abele hovoril, tým moje srdce urážaš!“ prudko zvolal Milutin a za opaskom hľadal svoj handžár. „Tys' porušil pobratimstvo i slub, ktorý ti vraj prorok vyplniť zakazuje; no máš vedieť, že prorok tým, čo nevinnosť ničia, čo slub nevyplnia, peklo zaslúbil.“

„Dost, nehovor, pse!“ zvolal Sali. „Dlho ťa poslúcham: a ty nie si mojím imamom¹⁾. Darmo sa mi peklom vyhružáš, veď, jestli som slovo zrušil, psov som nachoval a tak som nevinný²⁾. Abys' teda poznal úmysle moje, hovorím ti: na niadrach mojich zvädne Abela.“

¹⁾ Kňaz.

²⁾ Turci vážia si častokrát pobratimstvo; no keď ho zrušia, boják sa o slasti neba prorokovho, nakrmia psov a jich duša zase je spokojná.

Milutin zhrozil sa. Poznal, že má prácu s diablom; videl, že Sali je podliakom: preto opovrhne na Saliho pozrel. Už združgat chcel Saliho, no tak Abelu nevysvobodí: preto utíšil sa.

„Sali aga, mám ti ešte i posolstvo Kara Ďordovo sdeliť. V Orešci shromaždení pohlavári zvolili Ďorda za vodcu, pod tou výmin-kou, že všetkých triznitelov srbského národa vyničí. Medzi tých, ktorých osud taký očakáva, i ty si pripočítaný. Nežiadal som to, lebo si bol mojím pobratimom, áno láska pobratimstva mňa k tebe viazala. Kara ťa nenávidí nad peklo, nad diabla a nad všetko to, čo dušu ničí. Odkazuje ti, dobre si to zapamätaj, že jestli Abelu prepustiš, jestli ľudsky s rájou zachádzať budeš, jestli sa nikdy viac kralicami sprevádzať nedáš, jestli prestúpiš k nám a prijmeš svätú vieru otcov svojich: že ťa nad okolím Rudníka za vlá-dára vykríči. S jeho pomocou staneš sa pá-nom, bez jeho pomoci musíš zhnúť. Jestli na návrhy tie pristaneš, s prepustením Abely dosvedčíš to. Keď to urobíš, máš voľný prístup k Ďordovi.“

Sali usmial sa, čo tolko znamenalo, že Karov návrh neprijíma. Zastal si pred Milutina a očima ho premeral.

„Povedz Karovi, že Sali jednu kožu len má, a že tú sám nezanesie kožušníkovi. I to mu povedz, že sa ho Sali aga nebojí, nie tu v Rudníku, nie tam medzi vami, kde svojich mocných prívržencov má. Jestli reťaz sú vám biedne, zúžim jich, to nech tvoj Kara Ďorde zná. Poznáte vernosť mojich subašov, ktorých mzdou sú majetky a devy vaše; takú mzdu nedáva Ďorde svojim súdruhom. Viem, že Kara Ďorde reč danú drží, no viem i to, že hovorieva: zničte toho a toho, ja to urobiť nemôžem, veď je mojím pobratimom, a tak sa vyhovára. Kara Ďordovi len blázon veriť môže, nie Sali, vrag rudnícky!“

„Dost, ago,“ odpovedal Milutin, ktorého Saliho reči rozmrzely. „V Orešci, kde som i ja bol, zaumienil som si, že ťa ochraňovať budem, keď prepustiš Abelu; no teraz, keď vidím, že si príbabou, keď si pobratimstvo zrušil, keď je Abela žertvou tvojho hriješneho srdca: hovorím ti: čo v Orešci sa uzavrelo,

s tým i ja súhlasím; ty prvý si, ktorý zhy-
núť musíš.“

Subaši pri dverách nad Salim stráž dr-
žiači, vstúpili na daný znak do izby.

„Subaši, zmocnite sa psa tohto!“ zvolal
Sali.

Ti stáli jako omráčení, veď pred nimi
nehrožený junák zatínal päste.

Sali strýpal, i zdalo sa mu, že asrael
ho polúbí, čo si on nežiadal. I zvolal:

„Kralica zo Sušice bude odmenou vašou,
keď psa toho živého sa zmocníte alebo ho
ubijete.“

Subaši napadli Milutina, ktorý jako roz-
drážený lev jich nápad očakával. Hneď jed-
ného do kúta hodil, hneď druhého mrštil
pod nohy, na jehož hrdlo položil svoju nohu
a tak sa ochraňoval.

Čo subaši vykonať nemohli, to vykonal
Sali. Zahrmí jeho pištoľ a ruka Milutinova
klesla i bol subašmi premožený.

„Čo ste vy nemohli, to urobila moja
pištoľ,“ smial sa Sali aga, keď sa subaši
Milutina zmocnili.

„Toto je poslednie pobratimstvo Srba
s Turkom, Sali aga,“ riekol pevným hlasom
Milutin a umlkoľ.

„I tak dobre, pse,“ usmial sa pohrdlive
Sali, „veď ja to so psami ani viacej uzavie-
rať nechcem. Subaši, vyveďte ho na dvor,
bastonadou¹⁾ počastujte ho, aby vedel, jaké
je pobratimstvo veriacich! Kralica zo Sušice
podíva sa na miláčka svojho, jako sa v prachu
zvíjať bude pes, ktorý hrozil pánovi svojmu.“

V.

Pri konaku Saliho rozprestiera sa veľiká
zahrada. V nej prechádzavajú sa milostnice
Saliho. Je to jich jediná práca, ktorú dľa
vôle vybavujú.

Pod zeleným kriačkom sedia dve ženské.
Nemo dívajú sa po zahrade, ktorá jich neteší.
Jedna z nich je po srbsky oblečená, druhá
viacej turecky. Obe prezradzujú, že sú rodom
Srbkyne. Sú to otrokyne Saliho. V mladšej,
srbsky oblečenej, poznávame kralicu zo Su-
šice Abelu.

¹⁾ Trest, pri ktorom sa podošvy nôh palicami bijú.

„Káduna drahá,“ hovorí prosebne ne-
známa nám žena k Abele, „teda ešte vždy
túži srdce tvoje za Milutinom? Či ho nezoh-
haval bastonadou pred tvojimi očami, srdce
drahé? Iste len preto dal ho tak Sali aga
potrestať, že sa opovážil teba hľadať. Jestli
by bol Milutin vedel, že's sa z okna dívala
naňho mučeného, zahynul by bol haňbou
a hnevom.“

„Asisa,“ riekla smutne Abela, „či snad
vieš, čo sa stalo s Milutinom?“

„Keď ňa Sali k oknu priviedol, hovoril,
že ti dlhý čas príjemným divadlom ukrátiť
chce. Zhrozila si sa, keď si videla, jako su-
baši človeka toho trápia. Keď si poznala,
že ten trápený je Milutin, s výkrikom srdce-
lomným klesla si k zemi.“

„A potom?“

„Odniesla som ňa do siene, kde som ňa
k životu trapne vzkriesila.“

„Nehovor, prosím ňa, čo sa so mnou
dialo, ale radšej mi riekni, čo sa stalo s Mi-
lutinom?“

„Čula som, že keď bol už polomrtvý, že
ho subaši vyniesli na pazar a tam ho Suši-
canom odovzdali a ti ho istotne do Sušice
odniesli. Ale ty mračíš zase tvár svoju krásnu
a jsi znovu ztrápená! Uspokoj sa, Abela!
Jestli ňa zármutok prevládze, Sali nad tebou
zvítazí. Veď on skorej zmorduje dušu, potom
čo chce s telom robí. Uspokoj sa Abela!“

„Kebych len vedela, že Milutin žije,
prestal by môj nepokoj. Žiť bez nádeje,
žiť v moci vraha Saliho: to je mnoho pre
srdce moje!“

„Abela moja, viacej starať sa máš o seba,
lež o Milutina. On je svobodný, ty si väzňom
podvodníka, lhára, nemravného násilníka a
vraha; maj sa teda na pozore!“

Jakoby Abela k pokoju dušu svoju pri-
viest' chcela, uspokojila sa.

„Neviem, jako je lepšie,“ hovorí k upo-
kojenej Asisa, „či keď Salimu vzdorovať a či
kéd s nim hrešiť budeš? Jestli ho dlho hnevať
budeš, dá ňa subašom; jestli sa mu na mi-
losť oddáš, hriešnou ňa urobí; za krátky čas
držať bude ňa v konaku svojom, potom ňa
urobí ale služkou svojich kadún, tak jako sa
to i so mnou stalo.“

„Asisa moja, toľkoráz spomínaš mi dáky hriech, no nikdy si mi nepovedala, čo to za hriech? povedz, čo je to za hriech, aby som sa ho nedopustila.“

„Nevina srbská!“ vzdychla začervenajúc sa Asisa, šťastná si, že nevieš, čo to za hriech. Jako opísať hriech ten srdcu, ktoré hriech taký nezná?... Jestli ramenami Saliho obejmíš, jestli dušu a telo oddáš Salimu, jestli mu raz povieš: pán mój; jestli oči tvoje Saliho hľadať budú: to je ten hriech! Jestli by srdce moje bolo dlhšie Salimu vzdorovalo, jestli by jeho satanská duša nebola moju nevinnú vtedy dušu dychom nákazlivým zavjala: i ja by hriech ten nebola poznala. Matkou som sa stala; no kam sa dieťa moje podelo, to len Sali aga vie. Myslím, že besný ten vrach, ktorý náš národ ničí, i dieťa moje zničil, ktorého otcem on bol. Mňa zajal pri Smederici a tu v hniezde tomto ohavnom dlho zatvorenú držal. Jeho reči, jeho hrozby zmámily ma a ja myslela, že ma Sali miluje. Všetko to bolo mámením a ja v moci jeho všetko som ztratila. Teraz stráni sa môjho pohľadu, teraz mnou opovrhuje; pred tým volal ma svojou zornicou preto. Abela moja drahá, jestli sa nešťastnou chceš stať, nuž hreš so Salim, jestli sa v nevinnosti zachrániť chceš, sužuj sa a popros Saliho, by ta usmrtil. Živá nebuď Saliho, no on zase mŕtvú nechce!“

„Asisa moja,“ hovorí lútostne Abela, „keď ma miluješ, keď si mi tolko ráz lásku preukázala, keď si ma denne tešievala, keď ináče z rúk Saliho vysvobodit sa nemôžem: pozri, tuto dakedy, keď som sa s Milutinom bavievala, cítila som uradostené srdce svoje, kde ono i teraz polomŕtvé spočíva, — usmrť ho ty, prosím ta, a ja za lásku tú pred smrťou ruku ti zľubam.“

Abela s plačom bozkávala ruky Asisine.

„Vraždit neviem,“ riekla s plačom Asisa, i objala Abelu, priateľku svoju.

Takto spočívaly si za chvíľu v náručí, oplakávajúc nešťastie diev srbských. I nezbadaly, že Sali aga počúval, jako Abela umrieť si žiada.

„I psi majú srdce,“ zašomral do brady Sali aga a do konaku svojho sa poberal.

„Sofijský baša bude pánom tvojim, pyšná kralica zo Sušice!“

VI.

V Sušici je dnes zvláštny hosť u Milutina. Je tam Kara Đorde, vodca srbského národa, ktorý navštívil na ceste svojej i Sušicu.

Milutin je bládý a ukonaný; v posledných dňoch prežil zvláštne nehody. Jarost očí minula sa, veselost srdca zničená v ňom, trápenie duše ju zmenilo a len postava jeho je tá istá, čo i predtým.

„Len keď si živý, Milutine,“ riekol Kara Đorde. keď do domu Milutinovho vstúpil a po kresťansky sa poklonil. „Už som myslel, že ňu ztratím; no vidím, že žiť budeš nám k sláve. Rana tvojej ruky vylieči sa o nedlho, neboj sa teda, ona ešte bude Turka zrážať. Máš ty Milutine hodného pobratima, zkáraj ho Bôh na rammadam! ¹⁾ Tys posledný Srb, ktorý mal Turka za pobratima. Dal by to Bôh, by si čím skôr vyzdravel, veď si mi, synku mój, potrebný! Tých przniteľov cti našej a hodnosti ľudskej všade je dosť, ktorých my ničit máme.“

„Žiadam si i ja hodinu tú dožiť, kde s tebou, otče mój, v boji sa súčasťím. No, srdce moje je umorené, ktoré len vtedy sa vylieči a uspokojí, keď sa jediná túžba jeho vyplní.“

„A za čím túži srdce tvoje, Milutine? Jestli ja, náčelník národa, túžbu tvoju vyplniť môžem, nuž — ona sa ti vyplní.“

„Ďakujem ti, otče, že ma tak miluješ, no lásku tvoju nezaslúžil som si ešte!“

„Junáka smelého milujem, tomu zo srdca všetko dobré prajem, veď s takými junákmi jarmo krvavé na tureckých zholených hlavách zlomiť je možno. Medzi tých junákov i teba pripočítam. Za čím túžiš, Milutine?“

„Túžba moja? Vieš, otče mój slavný, že Sali zrušil dané slovo, že zohavil pobratimstvo, že ma zbil, že väzní Abelu, ktorú uniesol; no ale i to vieš, že Sali aga je prvým krvopijcom nášho národa, ktorého táto ruka zničit si žiada. Keď sa to stane, Milutinovo srdce sa uspokojí.“

¹⁾ Mesiac pôstu.

Kara Đorde zastal si pred Milutina, i díval sa do jeho očí, jako by chcel v nich vyčítať, jako asi mladý tento bohatier Saliho nenávidí? „Synku môj,“ zvolal Đorde dôrazným hlasom, „neklamal som sa, keď som myslel o tebe, žeš' hodným junákom a horlivým protivníkom zhovädilého Turka! V duši tvojej poznávam svoju dušu, v hneve tvojom nachádzam svoj hnev, v žiadostach твоjih vidím žiadosť svoju. Darom dal bych nebu polovicu zo života mne vymeraného, jestli by prekliaty Sali do hrsti mojej padol. V ňom všetka zlosť spočíva, on najviac trápenia národu nášmu pripravil: on i ohavnú smrť, kynoženie a peklo už dávno zaslúžil! Kolkoráz bol už nami obkolený, ale on ešte vždy osvobodil sa. Už ho viac šajtan neochráni pred nami, veď urazená česť naša hrob mu už vykopal.“

Slová Đordove obživily Milutina.

„A keď už moje úmysle, Milutine môj, poznáš,“ pokračoval Kara Đorde, „nuž ešte niečo ti pripomenúť chcem, čo nevieš. Myslienka, že je tvoja verienica Abela zajatá, suzuje ma neprestajne. Ano, udalosť tá v duši mojej väčšej ma trápi, lež to moje staré tušenie, že srbskou rukou zničený budem. Nevieš, že som už častejšie vyslal svojich bojovníkov k Rudníku, by konak Saliho so zemou zrovnali. Nech je tam Abela pochovaná, ktorá o česť a nevinnosť snad pripravená nie tá je hodná. I dnes sú junáci moji pri Rudníku, očakávam jich tu u teba. Jestli vyvedú môj rozkaz, nuž spolu nad Abelou slzu poslednú vyroníme.“

„Otče Đorde, viem, že v pazúroch jastraba Abela sa nachádza, ale verím, že Abela nezksesne tak hlboko a radnej zomre, lež by česť a nevinnosť svoju utratil mala!“

„Sláva jej! I ona a jej tríznenie čas osvobodenia nášho priskori! Čím horšie snami Turci nakladaf budú, tým skorej deň svobody medzi nami svitne. Pomsta za Kosovo je blízka!“

Do izby vstúpil ozbrojený Srbin, i zastal si pred Đordá.

„Nuž a ty len sám z Rudníka ideš? Kde sú bratia?“ sputuje sa Kara Đorde.

„I oni prídu hned za mnou,“ oznamoval bojovník. „Prišiel som ti po predku oznámiť, že Sali aga dnes do Sofie nepôjde, jako zamýšľal. Pri Aleme prepadli sme Saliho. Subaši pohynuli. Jednu Srbkyňu vysvobodili sme z moci Saliho. Besný vrág ten, ktorého kožu kulami sme vyklopali, osvobodil sa.“

„A tá vysvobodená srbkyňa kde je?“

Ide s bratmi do Sušice. Posmysli si len, otče môj, ten rudnický vrág za sebou v nositkách vliekol našu sestru. A ten pes keď videl, že sú nositka naše, strelil na nevoľnú devu; no, v nositkách sediaci srbkyňa nenie ranená. Keď nás čo Srbov poznala, prosila, aby sme ju do Sušice zaviedli, lebo že je ona Abela, posestrima Milutinova.“

„Milutine,“ obrátil sa Kara Đorde k natešenému mládencovi, „deň tento je pre teba pamätný. No, i ja som čiastočne uspokojený. Lutý vrág Sali neujde nám!“

Pred domom Milutinovým zastala družina Kara Đordova. Abela uzrela svoju milú Sušicu, vidí známe domce, vidí známych svojich: či to pre ňu nenie mnoho? Na jej tvári vidíš pokoj, ktorý teší každého, no v jej očiach čítaš preca zármutok, ktorý si nikto vysvetliť nemôže. Že nie? Oči tie krásne meravo pozerajú na dom Milutinov, jakoby ráj svoj alebo smrť hladaly.

Kara Đorde vystúpil pred domec. Abela pristúpila k nemu a ruku mu bozkala.

„Živio Kara Đorde!“ zvolala víťazná družina a uvítala medzi sebou milovaného vodcu.

„Deti,“ riekol Đorde, keď sa junáci utíšili, „dnes som spokojný s prácou vašou. Že ste túto devu osvobodili, oblažili ste ma. Ano, dve srdcia ste uspokojili: moje a Milutinovo, preto za túto službu sláva vám. Poď za mnou Abela, nech ňa odovzdám tomu, komu prináležíš.“

Milutin vystúpil bol už z domu svojho.

„Hľa, hľa,“ zvolal Kara Đorde, keď Milutina za sebou stáť zazrel; „ideš si uvítať nevestu?“ Milutin stál bez slova, oči jeho žiarily rozkošou.

„Milutine!“ zvolala Abela, „ty žiješ?“

Milutin pokročil nejistým krokom ku deve a podal jej svoju trasúcu sa ruku. Abela plakala od radosti.

„Deti!“ zvolal Kara Ďorde hlasom ži-
vým. „Pred očima vašima odovzdávam Abelu
Milutinovi za nevestu. O tri dni sláviť bu-
deme svätbu, jakej dávno nebolo; potom
v mene Božom vyrazíme na vrahov Turčinov!“

„Vôľa tvoja je nám zákonom!“ volali
junáci. „S tebou zvíťazíme alebo zomre-
me!“

Abela pozrela na Milutina a on čítal
v jej nebeských očiach, že je s vôľou otca
národa spokojná, že ani najmenšia skvrna
anjelské jej srdce nezašpinila.

Svätba slávená bola po staro-srbsky,
hlučne, veselo.

* * *

Na rieke Morave zúri boj.

Sofijský baša vytiahol so žoldnierami
svojimi proti Srbom, ktorí oduševnení svojím
vodcom a hrdinom národným, Kara Ďordom,
jako levovia vrhli sa na hordy turecké. Marne
doráža presila bisurmanská na junákov srb-
ských, marne namáhajú sa agovia a begovia,
aby jich rady odvážliví Srbi neprerazili. Srbi

vítazili na celej čiare. Broj za brojom mizne
pod palošami srbskými, celé odelenia turecké
dávajú sa na divoký útek. Kara Ďorde a Mi-
lutin nachádzajú sa medzi prvými harcov-
níkami. Oba tvoria divy udatnosti.

„Hah, prekliaty vragu, tu deň pomsty!“
zvolal Kara Ďorde, i hnal sa na jedného agu,
ktorý zbabele za šikom svojich ustupujúcich
žoldnierov rozkazy dával.

„Otče, dovol, abych ja dielo národnej
pomsty vykonal,“ prosil Milutin.

„Napred, deti moje; stan sa,“ velel Ďorde,
uderiac na šik, ktorému Sali aga, vrag Rud-
nický velel.

V okamžení prekliesnená bola cesta k Sa-
limu, ktorý dal sa na útek. Milutin ho do-
honil.

„Vrahu nevinnosti srbskej, či's baba, že
utekáš?“ zahrnel Milutin.

„Hoj džauře, ty's to?“ zasypel Sali aga
a hnal jatagánom na Milutina. Jatagán jeho
odletel a hlava diabla Rudnického kúlala sa
po zemi.

Záruka.

(Svobodne dľa *Fr. Schillera*.)

V myšlienkach hravých o svojej veľmoci
Chodí Dionys po sieňach vo zlate,
A na velenie opodial otroci
Chvíle si maria v lešbách na úvrate.
V tom k nemu Damon smelo sa prikráda
S nožiskom skrytým v záhyboch haleny —
No, jatý v putá ťažké lezcom padá —
Nemožno vyviest zámer ustálený. —
„Načo ti ten nôž, zatratený synu?“
Pyta sa tyran vážna pokojného.
„Nuž poslať teba v pekla hľbočinu
Vôľou tryznených!“ bola veta jeho.
A na vážnovo smelé toto slovo
Žlč sa vyliala po žilách katana,
Až z nej odznelo revanie tygrovo:
„Na kríži poznáš svojho zemepána!“ —
Vážen povedá: „Ja zomriem hotový,
Aniž za žitie svoje vrátim hlasu,
Lež chceš-li zľahčiť máličko okovy,
Nuž, prosím, predĺž len na tri dni času,

Až si za muža sestra vydám ctenú,
Ktorá na sňatok svätý práve čaká;
Záruku priateľ môj dá nesilenú,
On, tak jako ja kríža sa nelaká.“ —
Tyran sa na to zrehtal pošetile
A po krátkuom riekol domyslení:
„Nuž dobre! maj si sebe tri dni milé;
Lež keď sa priateľ tebou nevymení
Až slnce noci ku počte zablyсне,
Či čo — pokonnú lúč svoju utratí —
On miesto teba na kríži ovisne,
No ty žiť budeš mučený v zajatí!“ —
Damon so slovom uprinným sa blíži
K Phintiasovi o bratskú oporu:
„Tyran mi velie, aby som na kríži
Pre zámer smelý smrť utrpel skorú —
Len troch dní doba z milosti mi daná,
Kým milú sestra vydám si mužovi:
V kom že mi stane záruka žiadaná,
Ktorú ja na čas vymeniť hotový?!“ — —

Priateľ priateľa horúce objíme —
 Tamten sa vydal v tyranove ruky,
 Tohoto spiechať ku sestre vidíme. —
 Triráz už nebom nad hory a lúky
 Za zorou vyšlo slniečko ohnivé,
 I sestra svatbu svoju odslávila,
 I Damon zpät sa má cez polia clivé
 Ta, kde záruky pútala ho sila.

Z mračien oblakov dážď sa valne leje,
 Až zem pramene z lona vyhodila;
 Rieka vlnami zpenená duneje,
 Od strachu v moč sa i ryba zaryla.
 A Damon napriek živelného jaku
 Pri slatnom boji i ducha i tela
 Dostúpi k rieke — tam pri jeho zraku
 Zborená skladba mostu odletela.
 I chodí sem tam na rieky pokraji,
 I vietí smutným okom do ďaleka
 I clivosť duše vo vzdychách netají —
 No, darmo hľadá na pomoc človeka;
 Lodka sa nehne z oprotivnej strany
 S veslom ohebným proti vln ozore —
 Váha prievozník previesť zavolaný
 Keď miesto rieky búrne stálo more. —

Od chmár si nebo nečistí oponu;
 Plieskajú vlny o sypké pobrežie —
 Sudba necíti biedneho poklonu —
 Hodiny k času pokonnému bežia.
 Hej, cití pútník vážne okamženie —
 On tu, priateľ tam v záruky nadchnutí! —
 I pozre na vód stonajúcich chvenie
 A voslep do nich bez bázne sa rúti. —
 Už je na tamentej suchej rieky strane
 A kroky ďalej zbožnou myslou spieši.
 Keď razom v lese na tichej polane
 Čo väzeň padne zbojnickej peľši,
 Darmo sa zpiera a na darmo prosí
 O svoju volnosť pre život priateľa,
 Zbroj luzy ostrá sťa žihadlá osy
 Nad jeho hlavou s kliatbami letela:
 „Čo, vy bezcitní, odomňa mať chcete?“
 — Zdivelých Damon zbojníkov sa táže —
 „Ja krem života nič nemám na svete,
 I s tým sa lúčiť kat a slovo káže —
 Mne nutno sebou vymeniť priateľa!“
 V tom zchytí zbojcom ostrú zbroj sekery
 Ježž ranou hneď trom hlava odletela —
 Zmyzli ostatní synovia nevery. — —

Nevídať mrákav, svieťa slnka pruhy
 Ohňom Vulkánu žeravým nassatí;
 Krehne zemina, vädnú kvetoluby
 A v žízni Damon k nebu volá svate:
 „Potopa, zbojníci zničiť nezdolela
 Mňa, vám nebesá, pevne oddaného,
 Ach! zvlažte, prosím, mdlené údy tela,
 Abych odmenil priateľa dobrého!“ —
 V tom zašuchoce vetričok po poli
 A v ňom súmerný hrkot sa ozýva —
 Oj hľa! prameň to slzami mrholí
 A ona kamienky krištáľom umýva. —
 I klakne Damon k žriedlu na koleno
 A pije chmatom čerstvé sriebrotoky,
 Pije i chváli svaté Boha meno,
 Až posilnený zas urýchlil kroky. —

Ešte je nepriam slnce ku západu,
 A už sa v rúcho oblieka krvavé,
 A v krátkych lúčoch okolia, zahradu
 Lúbajúc dleje na stromov košave.
 V tom sa neznámy dolu horou blíži
 A pri šepote smutnom neveselom —
 Už trpí — trpí na bolastnom kríži! —
 Padne so slabým k Damonovi telom.
 A sotva hroznú túto vešť dopovie,
 Už okrydlený Damon dial uháňa
 Až došiel k mestu — na väži pokrovie
 Poslednie blesky svoje slnce skláňa.
 Tu Philostrate mu dobehne oproti,
 Verný to strážca Damonovho domu
 A tohto žiale vlúdnyim slovom krotí,
 Závislú mierni pre oboch pohromu:
 „Nazpät! Nemožno zachovať priateľa —
 Zachovaj aspon svoje vlastné žitie —
 Práve ho na kríž tých ruka vystrela,
 Jimž je potechou človeka ubitie.
 On trpí mužne zadané mu rany,
 Bo z okajasna svieťa mu nádeje,
 Že nezabudneš na sľub svate daný,
 Čo i krev svoju priateľstva vyleje.“ —
 „A keď i pozde moja noha vkročí
 Na miesto, kde smrť s životom boj bije,
 Nuž smelo pozrem tyranovi v oči —
 Nech ma s priateľom spoločný hrob kryje.
 Tyran sa nemá honosiť po svete,
 Že priateľ zničil priateľa námery —
 Keď vezme razom čisté dve obete,
 Snaď potom v silu priateľstva uverí!“

Večernia žiara za hory padala
 A Damon stúpil na miesto odpravy,
 Tam kríž, pod nimž sa zapečadif mala
 Krvavá vóla tyranovej slávy.
 Práve záruku tahajú povrazom
 V rehole na kríž bolastný do hora —
 V tom ľudu davom hlas zahrní razom:
 „Milost! mne patrí na kríži pokora!“

Nastalo vážne zadivenie ľudu,
 A dva priatelia v náručí si stoja,
 Zapomli na hru hrozného osudu,
 Tešia sa teraz z krátkého pokoja.

Oko divákov v slzách sa perlilo,
 Je i sám tyran výjavom dojatý,
 A keď sa hnutie citov ustálilo,
 Povolal oboch pred svoj prestol zlatý.
 A s citom ľudským duša mu utkvela
 Na statných mužov posvätenia vzoru,
 Zišla priateľom slova doba skvelá,
 Tyran ocenil priateľstva oporu:
 „Buď koniec navždy krvavému sporu!
 Sám vám podávam do priateľstva ruku,
 A ľud nech víta uvoľnenia zoru
 K slavnej pamiatke na dnešniu záruku!“

Jozef Jančo.

Na Balkáne.

Obrázok z najnovšieho povstania Bulharov.

Podáva A. E. Timko.

Na polostrove balkánskom tiekly potoky krve.

Bulharskí kresťania napínali tam všetky sily svoje, aby zbavili sa ťažkých pút odvekého vraha a kata svojho Turka, aby vymohli krby a majetky z moci vládobažného Osmana, aby ná vždy prekazili lúpeže divých hord čerkesských a ochránili svoje ženy a devy pred chůtkami divých Musulmanov.

Polostrov balkánsky poskytuje už od mnoho sto rokov najhroznejšie divadlo katanstva, otrokárstva a krvežíznivosti Turkov nad praobyvatelmi tejto boľavej vlasti. Votrelcom tým asijským nebolo dosť nikdy na mučení domorodých Slovanov; oni jímali mužov, ženy a devy, odvádzajúce jich široko ďaleko do otroctva.

Od toho času, čo kliaty polmesiac nad Balkánom zavládnul, vrelo a kvasilo sa tam neustále. Urazený cit ľudskosti pozdvihol sa z prachu poroby a so zbraňou v ruke dovolával sa práva svojho. Avšak marné bolo všetko volanie Bulharov a usilovanie sa jejich zhodit putá; vzdelená Európa pozerala kludne a nevšímave na všetky zločiny ukrutného mohamedánskeho barbarstva, pretože pod nim trpel kresťan — Slovan.

Juhoslovanská rája prosila, volala nadarmo.

Studenosrdcá a ziskuchtivá Európa priala si, aby nesnesiteľný stav balkánskych kresťanov v Turecku na ďalej trval, pretože sa bojí zmohútneňa slovanskej myšlienky. Bojí sa Európa zbudiť driemajúceho obra a preto podáva mu v silných dávkach makovišta k ďalšiemu spánku, lebo jak sa obrisko to raz zobudí a Valibukovým kyjom na štít sveta slovanského udre, ruch ten očut bude v polovici sveta. Avšak všetko namáhanie udusiť Slovanov a i na ďalej v putách otroctva okovaných držať, zostane tentokrát daromným.

Bulhari prví podstúpili krvavý krst za slovanskú myšlienku. My duchom a perom, oni zbraňou a krvou svojou sú predvojmi lepšej doby slovanského plemena. Preto tým viac súcitu musíme mať i my jako členovia veľkej slovanskej rodiny ku trpiacim a umierajúcim bratom na Balkáne.

Celý východ rdie sa krvou.

Či je to červánok rozodnievajúceho sa lepšieho dňa, či sú to zore, veštiace hroznú búrku?

Krev, ktorá v potokoch prúdila sa z chrbých bojovníkov za svobodu a vieru; krev, ktorá vyliata je z nešťastných obetí tureckého kanibáľstva, krev tá nenie vyliata — na darmo.

* * *

Povstalecký výbor bulharský, sídliaci v Bukurešti, podporovaný Srbskom, počal pripravovať výbuch v početnom, okolo 6 millionov duší počítajúcom národe bulharskom.

Ešte skôr, jako Srbsko Turkom vojnu vypovedalo, zbúrili sa Bulhari v okolí Tatar Pazardžiku, v Panadjurišti, Grabove, Trnove, Rakovci, Samokove, Strumnici a v iných početných miestach.

Tam, kde nebetyčný vysoký Balkán svoje bralové refaze po hraniciach bulharsko-makedonských rozprestiera, velebne k blankytu nebeskému vypína sa zrakom skoro nedosiahly holý skalnatý vrch Ples. Jakoby od prírody samej ohromnými braliskami za prepevný hrad pripravený slúži pohorie toto s hustými u päty jeho sa rozprestierajúcimi dubinami a početnými jazkyňami za spoľahlivú skrýšu prenasledovaným Bulharom od polodivých medzi nimi sa usadlých Čerkesov.

U samej päty Plesa, tam, kde dvojramenný horský potok Iskra z výšin Balkánu do dolín hrkotave sa poberá, leží na malom úvrší mestečko Samokov.

Zpomedi malých domkov vyčnieva na návrší cerkva, obklopená mohútnymi, stien nábožnému ľudu podávajúcimi stromiskami.

Je po službách Božích.

Z kostolika vyhrnul sa ľud, lež nepospiechal jako obyčajne dolu chodníkami ku obydliam svojim, ale jakoby nejakú obzvláštnu udalosť očakával, zastavil sa pod stromami. V sprievode viacero mužov vystúpil z cerkvy mohutný bradatý stavec. Dľa obleku poznať sa dalo, že je to popa. Držal čierny drevený kríž v ruke. Kolom neho shrkla sa tlupa mužov a junákov. Starý kňaz pozdvihol kríž povyššie hlavy. Nastalo ticho.

„V mene Ukrižovaného,“ hovoril stavec mužným vysokým hlasom, „počínam hovoriť k vám, Bulhari, rodní bratia!“

Celý zástup obnažil hlavy svoje, bo znal, že v svätej záležitosti ide kňaz hovoriť, znal, v čom záležáť má reč, ktorú on k zástupu predniesť hodlá, znak, že chce oduševniť ubiedený, potlačený, v otrockých putách väziaci národ ku zápalu za svätú vieru a vec národa a osvobodenia sa z poroby tureckej.

Po krátkej predmluve prečítal pápa vyzvanie k povstaniu proti sverepým utlačovateľom viery Kristovej a bulharského národa.

Hrobové ticho panovalo v zástupe. Na koniec vyzval pápa Božidar prítomných ku svätej prísaha na obranu svätej viery a národa a ku shodeniu pút, celý národ svierajúcich.

„Pomsta Turkom!“ zavznely strašné slová z úst ubitého ľudu a ohlásily sa desaťkrát od strmých skál Balkánu.

Na stá svalovitých rúk vztýčilo sa do výšky ku prísaha.

„Znamením sv. kríža žehnám vaše mužné predsäzvanie, vašu prísahu a spravедlivú pomstu ku nastávajúcemu svätému boju!“ domluvil pápa, činiač znak sv. kríža ponad celý zástup.

Svätý zápal skvel sa na obličajoch mužov a junochov; v rukách zablisly sa lesklé rukoväte pištolí a smrtonosných nožov. Zástup počínal sa riediť, len okolo starca pápa do užšieho kruhu shrnulo sa viacej mužov.

„Marko Dragodane!“ riekol slavnostne stavec ku vyčnievajúcejmu zpomedi mužstva Bulharovi, „ty mocný stípe viery a svojho národa, zaujmi vodcovstvo povstalcov samokovských!“

Mohutný, skoro obrovský junoch s iskriacimi očima vstúpil do kruhu a pobozkal podaný mu drevený kríž.

„Za blaho a svobodu svätej viery a národa krev moja!“ vyvolal Bulhar.

Po malej chvíli vymenovaní boli z mužov náčelníci a vodcovia povstaleckí.

Mohutný Grabovac vyslovil kliatbu na potlačovateľov viery a národa, mladistvý Rakovac a Dimitar mimovoľne siahli ku rukovätiam zbroje, jakoby v tom okamžení hotoví boli zápasit s Musulmanom. Predstúpil i ošumelý Karadž a podal Markovi ruku k spoločnému činu.

Ešte v ten istý deň večerom, nikto nevedel odkiaľ, rozdávaly sa medzi povstalcov početné pušky, strelivo a iná zbraň.

Vyšiahle na blankytné nebeskom jasné vatry ohňov, rozložených po vrcholoch Balkánu, boly povstalcom zrejším dôkazom, že povstal bulharský národ.

Nádeje, nádeje, jarabé nádeje!

Svetom rozletely sa chýry, že 20—50 tisíc ozbrojených Bulharov, vedených zkúsenými vodcami, započalo boj za svobodu kresťanov. Nepočetní povstalci sriadovali sa do brojov, šťastie usmievalo sa zbraniam jejich, lež nádeje objavily sa marné.

Veľmi zavčasu a hneď po vypuknutí povstania vypravení boli vládou tureckou Abdul Kerim, Sefket a Fazli baša s nepatrnou silou 15.000 nizamov a niekoľko tisíc Čerkesov a bašibozukov do povstaleckých krajov a uzavreli tieto tak, že o účinkoch tureckých hôrd vydávaly svedoctvá spálené mestá a dediny, desné kanibalské vraždy a ukrutnosti, ktoré páchané boli bez milosrdenstva na bezbranných starcoch, devách a deťoch.

V krajskom meste Pazardžíku bol výročný trh.

Na obličajoch ľudu bola patrná známka rozjatrenia a strachu pred nastávajúcimi udalosťami. Mysle všetkých boli pobúrené a obyvateľstvo očakávalo nečo neobyčajného, hrozného.

Uprostred námestia shrnula sa tlupa ľudu dovedna, jakoby na divadlo, a vskutku ošumelý Bulhar tlúc na bubon, svolával ľud ku divadlu, ktoré s vyučeným medveďom predstavovať chcel.

A keď sa nepriehladná tlupa ľudu okolo medveďovodiča shromaždila, počal Bulhár predstavenie.

Na farbavých pohyboch a nútenom tanci hladom vymoreného zvierafa rozveselovalo sa obecnstvo.

„Bulhari, bratia rodní!“ zvolal zrazu Karadž, medveďovodič, „vy sa vyrádzate na úbohom tomto zvierafu. Čujte, bratia, vy ste mu podobní! Tak jako zviera toto slepo poslúchať musí pána svojho, súc kyjom k tomu nútené, tak jako ono ztratilo svoju svobodu a pysk klietkou uzavrený má: podobne i vy poslúchať musíte Turka, potlačiteľa nášho, tak i vy ztratili ste milú svobodienku a ústa vaše zavrené sú, že nesmiete sa hlásiť ku svobode! Hore, bratia, za svobodu!“

Divný ruch povstal medzi národom.

Daly sa očuť výkriky a preklínanie Turkov zo všetkých strán.

„Bašibozuci!“ zvolal neкто v zástupe.

A sotva že sa ľud zпамätoval, počuf bolo klusot koňských kopýt.

Do mesta hrnulo sa turecké vojsko.

Ustrachovaný ľud hrnul sa do tesných ulíc a hľadal spásu v úteku z mesta.

Majúc v čele pochodu Sefket bašu, dovcválalo niekoľko sto bašibozukov a Čerkesov na námestie.

Medzi sebou viedli Turci refazami poviazaných povstalcov. Vynachádzali sa medzi nešťastlivcami starci i ženy. Viedli jich na popravisko.

Sefket baša, tento Nero devätnásteho stoletia, porobil krátke právo, náhly súd s povstalcami, nevynímajúc starcov, ženy a nemlúvňatá. Privedení na sred námestia zajatci, rozostavení boli do radov a na velenie bašovo mučení, v pravom smysle slova od divokých Čerkesov mäsiarení.

Najviac zaplatilo jich hroznou smrťou na kole. Ženám urezované byly prse a iné údy, deti pečené na ražňoch a rodičom k jiedlu podávané — tak mučené byly nevinné obeť!

Pre hrôzu dojmu nenie možno opísať všetky tie muky, ktorými obeť kanibáľstva tureckého zo sveta znášané boli a to — pred obľčajom vzdelanej Europy.

Zo spoľahlivých zpráv vieme, že do 60 tisíc Bulharov padlo za obeť tureckému fanatismu.

Počef spálených miest a osád ani udat nemožno.

V prídomovej zahradke sedela večierkom na kameňnom, krušpánom obtočenom sedadle švárna pópova dcéra Borisa. Dievka táto mohla slúžiť za vzor juhoslovanskej krásky, majúca v sebe sústrednené všetky cnosti a vlastnosti, ktorými bielo pohlavie vyniká. Nie len že bola drienca Borisa, lež ona vynikala mužnou srdnatostou nad všetky devy v okolí Samokova. Borisa bola jedinkým dieťaťom starého pópy Božidara.

Sedela samotná tíško, zadumená a opierala sivé očká svoje na plnotvarný mesiac. Očakávala nekoho.

Bránkou do zahrady skočil mladík.

On to bol, ktorého dievka túžobne očkávala.

Nemo objali sa milenci.

„Borisa, drahý klenote!“ riekol tíško šuhaj.

„Marko, ľúby môj!“ odpovedala, spočívajúc na srdci jeho mladucha.

„Kviliš, Boriso?“ pýtal sa poznenáhla Dragodan, vodca povstalcov samokovských.

„Jakýsi neobyčajný ból sviera srdce moje,“ odpovedala deva, „tuším zlé príhody.“

„Svitol nám deň zlatej svobody, družka moja!“

„Na prahu šťastia nemilosrdný osud roztrhuje srdcia naše. Marko, ty potiahneš do boja proti Turkom, a svoju Borisu zanecháš na samú seba. Ty ma opustiš, utratím teba!“

„Nikdy!“ zvolal ohnive Marko. „Ukryjem ťa, holičička moja, do dobrej skrýže pred pazúrami tureckých jastrabov a po dokonanom diele osvobodenia národa predvediem ťa pred tvár Boha, abys bola večne mojou!“

Utišila sa deva. Milenci vyprávali si o najbližších výpravách válečných proti Turkom. Marko mal hotový plán k vytiahnutiu do boja, jemu ešte chýbaly zprávy, kedy a kde spoja sa čaty povstalecké susedných miest ku spoločnému účinkovaniu.

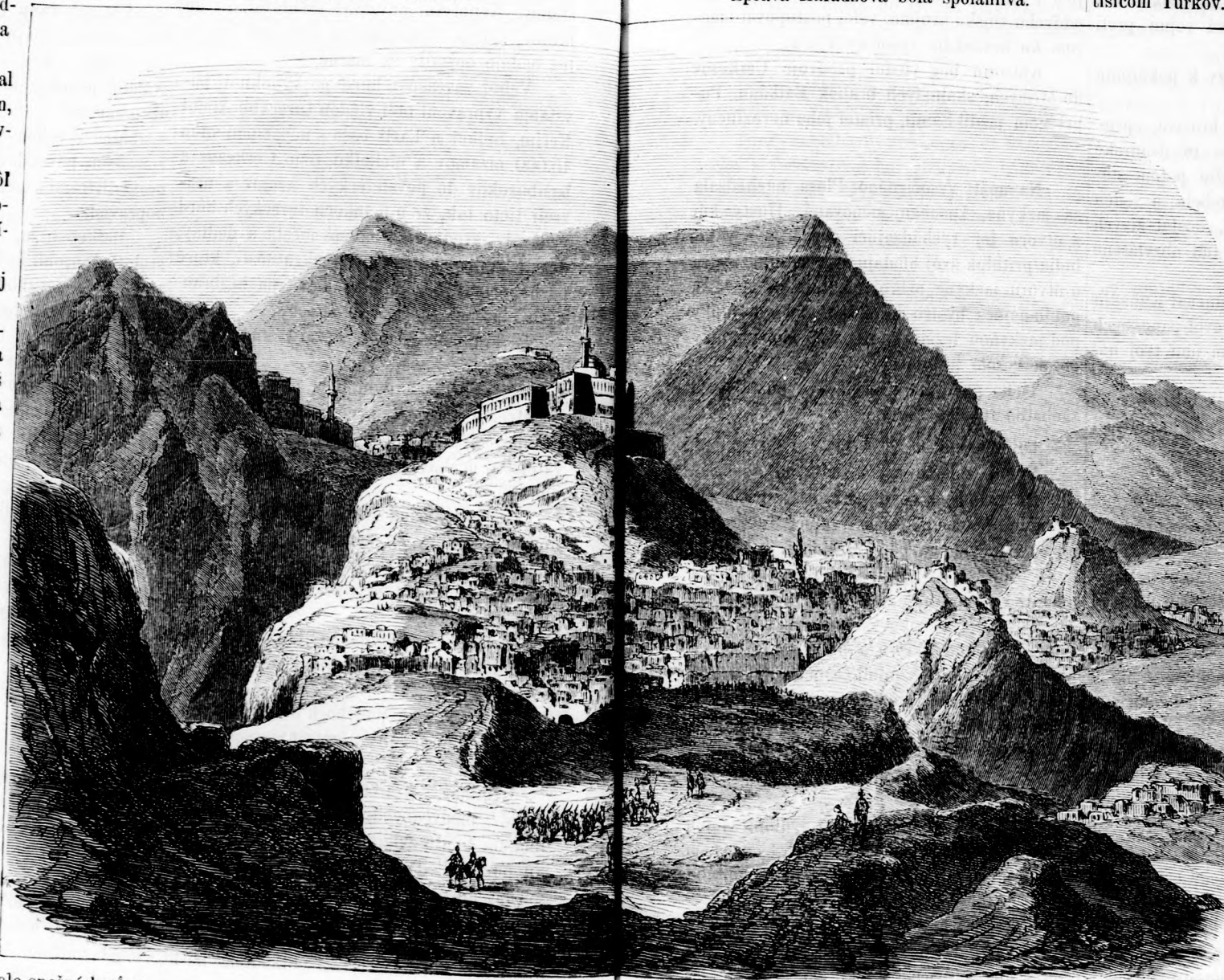
A jako milenci shovorke voľný príchod dali, slyšať bolo spešné kroky ku besiedke. Pred nimi objavil sa ošumelý muž. Marko ho poznal.

„Nesieš nám zprávy, Karadžu?“

„Nesiem,“ odpovedal bez dychu medvedovodič a vrhol sa na zem. „Ani jedno oka-

mzenie neutrať, Dragodane. Sefket baša ešte tejto noci pritiahne so štyrmi tisími Turkov do Samokovu a beda nám nepripraveným!“

„Nebárs potešiteľné zprávy!“

Bajazid, tureckosť v Asii.

„Dávajúc s medveďom svojím predstavenie v Tatár-Pazardžiku, neopomenul som ľud k povstaniu povzbudzovať. V tom pritiahol Sefket baša so zajatými bratmi na-

šími a hrôza, dal všetkých umučiť. Ja len z ťažka ušiel som istej smrti, súc prenasledovaný od bašibozukov.“

Zpráva Karadžová bola spoľahlivá.

sa vókol kostolíka schádzať mužské postavy. Kolom Marka zastalo si niekoľko sto ozbrojených Bulharov, avšak malý to zástup proti tisícem Turkov. Medzi nimi objavil sa i starý

pópa Božidar. Niekoľkými slovami objasnil Marko postavenie a nebezpečenstvo hroziace. Výsledok nočnej porady bol: okamžité opustenie Samokovu a utiahnutie sa do neprístupných bralísk vysokého Balkánu. Povstalci mali v pláne prilákať Sefket bašove tlupy do skalísk na tak príhodné miesto, kde by jích zničiť mohli.

Po pol noci bolo očuf ryncanie zbrane, bučanie dobytky, vrzanie kolies, obyvatelstvo z bázni pred napadnutím od Turkov utiekalo do neprístupných bralísk Plesa.

Smutný bol to pochod.

Jasná žiara z juhu osvetľujúca vrchol Balkánu označovala utekajúcim cestu cez priepaste. Shorelo mesto Pazardžik, ktoré Sefket baša zapáliť dal.

Do rána dosiahli uprchlíci husté lesy balkánske a tieto ukryli úbohých v sebe.

Bulharské mestečko Tatar Pazardžik zhorelo. Na výšine nad mestečkom meškal s táborem svojim Sefket baša a podobne rimanskému Neronovi zo zapálenej Romy radosť majúcemu i tento ukrutník plesal nad plameňami, majetok povstalcov zožierajúcimi.

Baša práve vymenoval mladého Čerkesa, ktorý vo vraždách kresťanov a v podpalovaní Bulharských dedín najviac vynikal: Kubadina za bega.

Tento koril sa pred veliteľom a na znak

Ustrnul Marko, zalkala Borisa.

V najbližšom okamžení poskočil Marko na pahrbok ku kostolíku a tu vypálil pištoľ do tmy nočnej. O malú dobu na to počaly

úplnej oddanosti zaprisahal smrť všetkým kresťanom.

„Allah il allach a jeho prorok Mohamed!“ revala sberba z troch čiastok sveta spolu sohnatá a hlásala krvavú vojnu proti kresťanom.

Baša vydal ďalšie rozkazy k pokoreniu povstalcov.

„Ešte tejto noci,“ riekol hrozive, „prepadneme Samokov a zničíme to džaurské hniezdo až do základu! Hľadte potom starého pápa Božidara, toho rebela a vodcu povstalcov, Marka Dragodána, dostať živých do moci. S tými dvoma džaurami obzvlášťne divadlo vám pripravím!“

„Onen starý pápa,“ poznamenal Kubadin beg, „má čarokrásnu dcéru. Dovoľ pane, nech ju zajmem pre teba a okrášlim ňou tvoj harém!“

Baša kývnuť rukou a kázal pred seba doviest' zajatého Bulhara, ktorého bašibozuci pre poburovanie ľudu zajali.

Stráže neprivádzali nikoho.

„Kde je Karadž, medvedovodič?“ hrmel Sefket.

Čakal na darmo.

Keď bašibozuci mestečko rabovali, uklznul tento ošumelý syn prírody strážam a nocou šťastne dostal sa do Samokova, aby svojim vešť o približujúcich sa Turkoch doniesol.

Baša zúrili na svojich vojakov a hrozil jim smrťou, jestli jim ešte len jedon povstalec utečie.

Šťastným útekem Karadžovým ešte zúrivejšie rozvzteklý sluboval baša povstalcem Samokovským hrozné muky a útrapy, ktoré boly jeho remeslom, jeho jediným velitelským umením.

Po krátkom odpočinku velil baša čatám svojim k pochodu na Samokov a ešte pred svitom dorazili Čerkesi do tichého mestečka.

Uradostení nádejou na bohatú korisť a milé divadlo zabíjania kresťanov spiechali, lež jako podivili sa hrobovej tichosti obyvateľov, nenachádzajúc ani najmenšieho odporu.

Mysleli v tuhom spánku zahrúžení obyvateľstvo vzbudiť založením červeného kohúta na domoch samokovských. V mestečku našli živého tvora.

Predstráže upovedomily bašu o úteku obyvateľstva.

„Tí psi utiahli sa na Balkán, vyhladáme jich i tam!“ hrmel v zlobe baša a nedajúc oddychu vojsku svojmu, velil postupovať smerom ku braliskám vysočiny Plesa.

Kubadin beg viedol predvoje Čerkesov do strmých, skalnatých bralísk Balkánu. Popri ňom jazdil Šamil, priateľ jeho nerozlučný.

Na upätí vysočinného Plesa nachádzala sa jazkyňa, Dušman menovaná. Hustý kúr z otvoru jej vychádzajúci svedčil, že v nej ľudia prítulok svoj hľadajú. Časom ukázala sa u otvoru jazkyne ozbrojená mužská postava, pohliadajúca bystro do dialky, alebo do hĺbky pod jazkyňou ležiacej priepasti, ňouž horský potok veselo hrkotal.

Ticho panovalo v bralách a hustá hmla zaobalila temeno Plesa.

Pohliadnime do jazkyne.

V nej zídeme sa so známymi osobami.

Na kameňoch vókol vatry sedia bulharskí povstalci, zpomedi ních vyníma sa postava Marka Dragodana, pápa Božidara, u ktorého boku zahrúžená do myšlienok stojí dcéra jeho Borisa. Karadž čistí zbroj u ohňa.

Povstalci samokovskí vyvolili si jazkyňu túto ku svojmu úkrytu a práve radili sa, jakoby privítať mali za nimi ženúcich sa Turkov. Jazkyňa podávala jim znamenité postavenie k samoobrane, ona slúžila jim za pevný hrad, z ktorého na všetky strany páliť a tiež útoky do vysočiny postupujúcich Turkov odrážať mohli.

Bezbranný ľud so statkom a bydlom svojim utiahol sa do obdelačných hustých lesov, kam sa Turek bez zpoľahlivých vodičov vniknúť neopovážil.

Povstalci boli všetci prichystaní k samoobrane. Úzka cesta viedla ku jazkyňi a končila s hlbokou priepastou, cez ktorú preložené bolo niekoľko neokresaných brvien na miesto mosta, ktorý v okamžení každému zrútením do priepasti hrozil. Od inakade do jazkyne prístupu nebolo. Na strmých bralách v pravo i v lavo jazkyne stáli povstalci ukrytí za skalami hotoví k boju.

Okolo poľudnia zpozorovala stráž u jazkyne blížiti sa bašibozukov.

Povstalci chlap do chlapa siahli ku puškám a bezbranný kňaz s dreveným krížom v ruke zamiešal sa medzi nich.

Borisa meškala v jazkyne a modlila sa skrúšene za víťazstvo svojich pobratimov.

Dost namáhave predierali sa bašibozukovia a Čerkesi na hor úzkymi chodníkmi a priesmykami. Jakonáhle priblížili sa na strelnú diaľku ku jazkyne, kulami z ručnic povstalcov zronení váľali sa do hlbkej priepasti.

Výstrely rachotily zhusta. Kamenie padalo na hlavy pohanov.

Udatne bojovali Turci a s mnohými ztrátami oproti povstalcom, avšak jazkyňa nebola dobytá.

S krížom v ruke a s Božím slovom na jazyku posmeloval kňaz povstalcov ku vytrvanlivosti.

„S Bohom národe môj, s Bohom Borisa!“ zavznel hlas starého popy, padajúceho na zem. Trafený tureckou kulou do prs, tisknúc mocne kríž na prsia svoje, svalil sa popa ku zemi.

Pád otca svojho zpozorovala Borisa, i vyrútila sa z jazkyne a s nárkom medzi dážďom nepriateľských kúl vrhla sa na drahú mrtvolu otca svojho.

Nemálo namáhania stálo vodcu povstalcov Marka, by odtrhnuť ľubú svoju nevestu od mrtvoly otcevej. Turci padali jako muchy, ale preca postupovali.

V čele rozuzdenej tlupy Čerkesov kráčal strminou nahor Kubadin beg, až došiel ku mostku nad priepastou. Rovesníci jeho spechali za nim s jasotom.

Práve vynachádzal sa Kubadin beg na prosried dreveného mostka s mnohými Čerkesmi, keď pod tarchou jejich vopred kroz povstalcov podpílený mostok, prelomil sa, a v tom okamžení s veľkým rachotom zmyzol beg s odvážlivcami v hlbine priepasti.

Neskore volal Šamil na súdruha, upozorňujúc ho na nebezpečenstvo. Vestba jeho sa preca vyplnila.

Umlkla strelba zo strany Turkov.

Povstalci zvíťazili.

Ku jazkyne nebolo pre Turkov žiadneho prístupu.

Sefket baša po dlhom premýšľovaní vzdal sa nádeje na dobytie jazkyne, i uzavrel, že obležených v nej povstalcov usmrtí hladovou smrťou.

I odtiahol baša z bralísk Plesa s nepodareným výsledkom dobytia jazkyne Dušmanovej a zanechajúc pred ňou niekoľko sto bašibozukov čo posádku, ponáhlal sa do Strumnice, aby držal krvavý súd nad chytenými povstalcami. Povstalci vysvobodili sa tajným otvorom z jazkyne. Marné bolo namáhanie Turkov, aby jich pokorili, zničili.

Neľakostne povstaleckých Bulharov prekročilo nepozorovane srbskú hranicu u Toplice a po niekoľkodňovej chôdzi dorazili ku plukom srbským u Alexinacu.

Medzi nimi vynalezala sa i bulharská deva.

Všetci títo povstalci bulharskí dali sa vriediť do srbských brojov a bojovali proti spoločnému nepriateľovi u Nišu.

Jaký úspech a výsledok mali zbrane srbské, známo je. Krvavé potlačenie bulharského boja za svobodu, na jehož prajný výsledok spoliehali sa Srbovia, tiahlo za sebou i neúspech Srbska.

Úbohý Bulhari priniesli krvavú obeť na oltár svobody, veríme že nie nadarmo.

V oddialenej, tichej, od hluku válečného, srbskej dedinke žila počas boja, utiahnute od sveta a známych svojich, opustená Borisa.

Okrem Marku nemala tu viac nikoho a i tento bojuje za svobodu.

Ktože zaručí osamotenej deve sirote, že ešte zide sa s milencom svojím na tomto svete?

Po uzavretí prímeria medzi Srbskom a Tureckom znenadále objavil sa u Borisy Dragodan. Prišiel, ač nie milenicu svoju nazpät uviesť do svobodnej vlasti, prišiel ju aspoň potešiť.

Vrelé srdcia tešily sa vzájomne.

„Až potom, drahá nevesta moja, keď nad vlastou našou opäť zlaté slniečko svobody a pokoja zasvieti, až potom len zave-

diem fa ku domácemu krbu milenej domoviny a tam na hrobe, slávne za národ svoj padlého otca tvojho, spojíme sa ku blaženému životu!“

Tak potešil Dragodan, vodca povstalcov, svoju Borisu.

Ona vzdychla a bol to vzdych túžby po milej nešťastnej vlasti.

Švihák.

Poveš od *Miloslava Dumného.*

(Pokračovanie.)

IX.

„Tak slavne si my žijeme,
Kým na bubon neprijdeme
My slavní — Pešťania!“

Tak spieval ten veľiký, teraz v sibirských dolách hladaný, básnik maďarský, slovenského pôvodu — Petőfi.

Velkomestský život! Veľiké to slovo, označujúce veľkú trmu-vmu, veľký skvos, nádheru, končiacu sa s najvätsou hmotnou i mravnou biedou, úpadom, porážkou.

Avšak dost k úvodu do kapitole o veľkomestskom živote. Podívajme sa naň sami.

V Beleznayho zahrade¹⁾ baví sa, očúvajúc oplzlé tyrady prasto-národných spevákov veselá študentská spoločnosť. Medzi predstavením a prednáškami nôtla zádušné „lassú“ a živofrišké „csárdáse“ barnavá čata novomaďarov, pod vedením čiernookého primáša Balogha. Samej hudobnej spoločnosti bolo to už zunované, ba protivné, že ustavične len jednu nótu prehúdať musela. Šuhajci, rezký, oduševnený to kvet maďarsko-vlastenský, štrngali ostrohami i pohármi, bili flaše, až starému Paraghovi, hostinskému to Beleznayho zahrady, v ušiach zaliehalo a nôtli nadšene za bandou cigáňskou:

„Megállj német, majd megbánod,
Hogy a magyart exequalod;
Csinálok bóródből dudát,
Azon fúvom azt a nótát:
„Jaj be hunczut a német!“

(„Počkaj, Nemče obanuješ,
Že Madara exekvuješ;
Vyroším ti z kože dudy,
A zanôtim z plnej hrudi:
„Jaký huncút je Nemeč!“)

¹⁾ Nenie to sice zahrada, lež dvor, vysadený niekoľkými stromami, so začadeným domom v prosriedku.

P ó v.

A spev ten sprevádzalo opätne mocné štrnganie, bitie fliaš a náramné revanie: „Éljen Kossúth, éljen Garibaldi!“

„Éljen Aladár!“ zakričal jedon kučeravý hudec z bandy Baloghovej a šuhajci spustili hromovité „éljen Aladár.“ A už bol Aladár na pleciah šuhajov, ktorí ho s výskotom po zahrade nosili a už bola piatka z wrecka Aladárovho v ruke uradovaného kučeravého kontráša.

I pripájalo sa hlučne na zdravie Aladárovi.

„Aladár je na večné veky našim vodcom.“
„A mecénom.“

A „éljen Aladár!“ ozvalo sa zase a pripájalo do nekonečna, a tuš zavznieval, dobre tie učadené múry starej budy Beleznayovskej sa nerozsypaly.

Zacenkla zvonček. Opona vyhrnula sa. Nastalo hrobové ticho. Na malom javišti objavila sa bujná poľská krasavica, tanečnica a speváčka — Blanda Kohanovska.

Spievala so sprievodom hudby a spev svoj triasaním sa sprevádzala:

„Ružu chcem!
Dam či ju,
Lež na vzajom ružu chcem.“

Blanda musela triráz spev svoj opätovať. Šuhajci ju voždy vyvolali. Keď posledný raz „ružu chcem“ zanôtli a Aladárovi z javišťa dolu plno rozkvitlú ružu zahodila, nastal ohromný jásot:

„Éljen a lengyel, éljen a magyar!“

Aladár vyskočil na javište, objal šumnú speváčku, skočil s ňou u prosred divokého lomozu mládeže z javišťa dolu, posadil si ju ku sebe pri stole, zobul jej črievičku, nalial do nej vína, vypil u prosred búrlivého éljenovania a zase nalial plnú, podal susedovi;

ten nasledoval príklad Aladárov, a tak kolovala črievička z ruky do ruky sta rytiersky pohár. Na to pozdvihla sa speváčka a zanôtila:

„Polak, Venger dva bratranky,
I do korda, i do sklanky.“

A tu už nebolo výskotu nezbednému konca kraja. Jedon sklepník bol obozretným Paraghom k tomu ustanovený, aby počet pobitých fliaš značil.

Zvonček zacenal. Krik uspokojil sa trochu a ohnivé zraky vínom rozpálenej mládeže obrátili sa na javište, na ktorom v maďarskom národnom kroji nevesta jako lusk, speváčka Piros Panna sa objavila. Taký búrlivý potlesk vital ju zo strany šuhajov, že šumná Blanda Kohanovská, pri boku Aladárovom pri stole sediaci, už žiarlivo počala.

Len čo ústa maďarská speváčka otvorila a nótiť začala tú obľúbenú:

„Hajnalban,
Hajnal elött,
Rózsa fa nyílik az ágyam elött,“

(„Na úsvite,
Pred úsvitom,

Spím si pri strome rúž rozvitom,“)

nótili šuhajci za ňou a nedali sa jej samej produkovať. Ona bezpochyby na takéto ovacie už navyklá, nad tým sa nehoršila; ale z javišťa zostúpiač k stolu si k šuhajcom prisadla

Aladár chcel ju poctiť zároveň polskej speváčky, ale z jej črievice sa napíť, to nešlo, — bo mala na nohách vysoké, červené, kordované cizmižky. Jakú že jej teda česť preukázat? Aladár dal natočiť v bočnej chyži kádu vína, v ňom sa Piros Panna okúpala a oni to víno vypili.

Starý Paragh robil sám víno. Napísal i knihu o robení vína. Jak by sa nebol tešil tomu, keď sa mu míňalo? Bola tá hlučná spoločnosť síce len zo samej študujúcej mládeže sostavená; ale Paragh si tých hostí viacej uctil, lež všetkých iných. Nič to preto, že boli medzi nimi i chudobní šuhaji. Jedon stál za všetkých, a to bol nám dobre známy Aladár Völgyesi. Ten nebol zlatom k zaplateniu. Nech ztrovili kamaráti čokoľvek, kto nemal čím platiť, za toho platil on. Za to

ale i požíval neobyčajnú lásku a popularitu u nich.

Prišlo to i dnes na úsvite v Beleznayho zahrade k porátaniu. Boly toho celé hárky, čo sklepníci všetko popisali. Šuhajci boli všetci jako vrby, tanečnice dávno byly zmizly, bo trebars jak byly ľahkými, opilí šuhaji sa jim konečne preca len zprikri. Trebars jak boli študenti popití, keď to prišlo k plateniu a porátaniu, nejedon počal vytriezvievať a túžobné zraky na Aladára upierať. Ale ten sa dokázal byť zase gavalierom. Vytiahol tisiecku, hodil ju Paragho, sloviac:

„Dajte z toho stovku cigáňom a dobré raňajky; a mne vydajte tolko, kolko asi bude dosť pre nás na čiernu kávu.“

Paragh uctive sa poklonil.

Šuhajci zarevali: „Eljen Aladár!“

Cigáni zahrli tuš a v zahrade kohúti už kykyrikali na deň.

Mládež preniesla sa z Beleznayho zahrady do kaviarne, a pri čiernej podriemkávala si snívajúc o Blande i Panne.

To je ten veľkomestský život vlasteneckej mládeže!

* * *

Grófka Nyáry bola s dvoma dcérami Arankou a Gizellou známa vo veľmeste čo vdova v najväčšom skvose žijúca a najskvelejšie domáce plesy dávajúca. Jej salon navštevovali zároveň mladí i starší páni, väčším dielom takí, ktorí sa nenútené chceli zabaviť. Grófka na úzkoprsé formy spoločenského života príliš sa neviazala; žila i s dcérami svojimi svobodne, nedbajúc, že zo dňa na deň vždy viac do zlej povesti prichodila. A dcéry, jestli sa nevyrovnaly matke, teda ju neomylné prevyšovali. Na vidieku by jim boli dali názov ľahkých, rozpustilých osôb; tu jich volali ženskými emancipovanými. Jako také našly všeobecnej obľuby, zvlášte tak zvaní liberalci jich zbožňovali — ale na ženbu žiadon z nich nepomyslel. V úkryte krásne sa rozvíňajúci kvietok rád si každý odtrhne a na prse pripne, lebo za klobúčik položí; ale verejne rozvitú ružu, k než každý privoniava napospol, tú nechajú ľudia až dotedy, kým samo od seba jej listy nezpršia.

Grófka Nyáry i s dcérami svojimi Araňkou a Gizellou na budúcnosť nepomyslely, tá jim prílišne hlavu neprebíjala. Žily a užívaly, tešily sa a fintily, zabávaly a vyrážaly. A čože je život? Jim bol on úživou — v čom utvrdzovalo jich hajno jim dvoriacich mladíkov i starších pánov, hovoriacich k nim voždy pochlebne, a neznajúcich vo dne v noci inej povinnosti života nad zábavu, rozkoš a vyrazenie.

V salone grófkyni Nyáry bol vodca mládeže, Aladár Völgyessi, obzvlášte obľúbený. On dvoril bez rozdielu matke i dcéram a všetky tri ho zároveň zbožňovali. Dnes bol salon grófkyni viac lež inokedy ovenčený, osvetlený. Do venca veselej spoločnosti očakávaly sa i osoby vládne. Ústavný život a ústavná vláda, ač i má, no nie tak prísne predpisy etikety, jako absolutná a iného druhu. Ide to niekedy i u nás už po amerikánsky. Nie rod, ale súcosť a spôsobilosť otvárajú dvere k vysokým hodnostiam. A to by nás veru len tešiť mohlo, keby dla každodennej zkušnosti neotvárala dvere k hodnostiam u nás stohlavá protekcia, ktorá všetky miesta bez ohľadu na súcosť patričných zaplňuje svojimi kreaturami a zatvára dvere pred jednotlivcami schopnými, opravdove k jednej, lebo druhej hodnosti, jednému lebo druhému úradu povelanými.

Lež na čo trápim ctených čitateľov politickými úvahami v zábavnej povesti? Pýtate sa. Veď nám tá politika i tak len kazí všade rozkoš a pokoj života. Prosím za odpustenie, nedávam z toho mnoho, len práve túto špetku, ktorú požaduje povest naša. Už ponáhlam lubé čitateľky niest na zábavu.

Dnes, spomenli sme, bol salon osvietenej grófkyni Nyáry skvostnejšie ozdobený, bohatsie osvetlený, lež inokedy. Čakali samého pána ministra R. a s nim i mnohých radcov a vysoko postavených ústavných pohlavárov. Že pán minister R. navštevoval salon grófkyni Nyáry, nad tým sa neďivme; bol pán minister R. za mladí veselým švihákom — zná to Liptov, Turiec, Nitra i Orava — a s grófkou bol z tých čias intimne známym. A v tomto ohľade „honores non mutant mores.“

Grófka Nyáry s dcérami Araňkou a Gizellou byly vystrojené bohate. Keby srdce a smýšľanie jejich bolo bývalo tak čisté a tak ozdobné, jako ten nádherný oblek jejich, byly by pristaly za bohyně na Olymp. Ale čo by srdce a smýšľanie čisté? Do pohanského Olympu sa ony práve takto hodily. Grécki bohovia a bohyně sdielali všetky náruživosti a všetky bludy, všetky mdloby ľudské. Oni hrešili a hrešili pekne. Nuž grófka vdova s dvoma svojimi dcérami byly oprovďovými bachantkami; v salone svojom vlastnom usporiadovaly bachanalie, v salone svojom vlastnom slávily orgie. Mladým bachusom býval neomylné obľúbený vodca mládeže Aladár.

Práve prišiel a bozkáva rúčku grófkyni.

„Už sme byly netrepežlivé,“ riekla s včítom Gizella, ruku mu podávajúc, ktorú on na srdce svoje pritlačil, počím Araňka pod rameno ho uchopila sloviac:

„Nezajímame vás?“

Aladár pozrel výčítiek plným zrakom na všetky tri grácie a posadiac sa ku fortepianu, začal hrať a spievať tú starodávnu:

„Képeddel alszom el,
Képeddel ébredek,
Kimondhatatlan az.
Mit érted szenvedek.“

(„Tvoj obraz ma uspí,
Tvoj obraz ňudí ma,
Nevyslovné je to,
Čo trpím pre teba.“)

A tri grácie byly s osvedčením týmto na najvyšš spokojné, a on sa cítil byť pánom situácie. Matke pobožkal ruku, Araňku vykrútil v čardáši a Gizellu veznúc pod rameno prevádzal po skvelom tereme.

Salon grófkyni bol o nedlho naplnený. Tu boli zastupitelia literatúry práve tak jako i mnohých prísnozávných úradov shromaždení, tu otáčalo sa v krátkom čase trom domácim viac podobných grácií až na tuety. Zábava bola rozmaruplná, nenútená. Bezpochyby si boli všetci shromaždení vospolok dobre známi, bo obceovali tak spolu, jako jedna v dobrej usrozumenosti, žijúca rodina. A my máme tu tiež v salone grófkynom našich známych.

Je tu nádherne ustrojená dáma, okolo ktorej sa obzvláštne mladší svet s obľubou otáča, a ona, tak sa zdá, v tom si veľmi lubuje; ach ona si tak rada dáva ruky bozkávať, že ani jednomu ruku jej bozkávajúcemu mladíkovi nezabudne ruku vrele stisnúť a mnohohovoriacim ľubým úsmevom mu za úctu sa odmeniť. Pri domácich všeobecne vychytených troch gráciach je ona tá najoblúbenejšia v tomto kruhu, tak že mládne radostou nad svojimi výdobytkami. S ňou je i jej dcéra, utešené, lež jakési zadumené dievčatko, pravá protiva svojej živej, láskyhodnej matky. Ona je len telom tu prítomná, duša iste inde niekde blúdi, lieta. Matka výborne sa baví, dcéra len na silu, je očividome zlého rozmaru natolko, že ju svet mládeže velmestskej pod nebars pochlebným menom „dedinskej húsky“ pozná.

S matkou a dcérou je i pán otec prítomný. Na ňom na prvý pohľad vidí každé oko jednoduchého dedinského zemäna. Hovorí o psoch, koňoch, o víne, doháne, polovačkách, a rád sa zakartuje. Ale trebars všetko toto vypadá u neho len tak po dedinsky, preca nachodí on kamarátov vo velmeste. „Tomáš báči“ je jako prototyp maďarského zemäna, pod menom „Mokány Bercziho“ po širej vlasti známeho rád videný v spoločnosti. A on veru schvaluje myšlienku svojej manželky, na základe ktorej sa z otupnej dediny do mesta prebývať odobrali. Je to tu za život! Tu sa on nežaluje, že si nemá s kým zaplovať. Berie na grófskych a kráľovských polovačkách podiel. Tu má si kto s ním zapíť, zafajčiť, zatartlovať. Výborný to život!

Od počiatku tejto kapitole spomíname štyri osoby. Dve sme menovali, dve len znástinili. Keď povieme, že to bol otec Tomáš, syn Aladár; matka i dcéra stajného mena Melania, — nuž čitateľ to priam uhádol, že sú to naši dobre známi Völgyessovci.

Matka Melania nikdy na migrainu v Pešti sa nežalovala. Otec Tomáš žil si veselo a rozmarne ani ryba vo vode. Aladár, nač o tom hovoriť? Vidíme ho tu, videli sme ho v Beleznayovej zahrade.

Len ubohej dcére Melanii pukalo srdce.

Melania túžila len po dedine. Ach, ved takú priateľku úprimnú a spoločnicu vernú, jakou jej Marta bola, v tom skvelom vychytenom velmeste naskrze najst nemohla? A takého spanilého šuhaja, jakým bol vychovavateľ, u prosred tých vyfintných lútok velkomestských tiež natrafiť nemohla. Čo by ju teda tu bolo mohlo tešiť? Túžila po tichej dedine, trebars ju žalostne na nesplnené túžby, na sklamané nádeje neprestajne upomínala; len túžila a túžila po nej. Právom si teda názov „dedinskej húsky“ zaslúžila.

Ale obrzime si už baviacich sa. Ti by nečarali velmesto za všetky dediny uhorskej krajiny. A zvláste Aladár!

Stojí on v živom rozhovore s grófkou Nyáričkou vo výklenku okna na samatovom fauteille rozloženou.

„Jako som vám hovorila, šlachetný Aladáre, niet žiadnej pochybnosti, žeby vás pán minister na moje odporúčanie nevymenoval.“

„Ráčite byť tak dobrotivá.“

„Pod výminkou.“

„Ó, znám ju a vyznávam, že ma ona dvojnásobne oblažuje. I úrad i ruku tak spanilej slečny. To je mnoho šťastia.“

„A svet hovorí, že nie som dobrá matka! Ten zlý svet!“

„Bez páru, osvietená grófkó.“

I obsypal jej ruku bozkami.

Ku grófke blížil sa iný mladík.

„Čakáme pána ministra. Istotne predstavím mu vás. Neomylné vás vymenuje.“

„Ste príliš láskavá, osvietená!“

„Pod výminkou.“

„Ó, Gizellina ruka bude mojim najvzácnejším pokladom.“

A mladík obsypal rúčku grófkimu vreľými bozkami.

Pani baronka, Melania Völgyessy, žila v svojom živle. Rodina Völgyessyovská bývala v najoblúbenejšej ulici Vacovskej, kde, jako sa hovorí, len na ulicu íst potrebovala a už žila, už požívala. Po ulici tejto každodenne prechodí sa krásne pohlavie. A kde je magnet, priťahuje blesky. A magnet krásavíc priťahuje blesky očí driečnych mladíkov, a nie ináč až do smrti zalúbených starých pánov. I pani baronka Melania neza-

budla každodenne v peknej toilette svetu sa ukázať, nezameskala blesky očí a srdc mužských k sebe priťahovať. To bolo do obedu. Pod večer prechodila sa po nábreží pri Dunuji, kde sa každodenne len hemží a rojí vystrojené obecenstvo. V týchto prechádzkach samých už Melania žila. Jaký to požitok obdivovať a obdivovanou byť!

V divadle národnom mala pani Melania svoju lôžu. Pán manžel málokedy v divadle sa ukázal, jemu to bolo nudné, zdlhavé. Radšej sedel pri svojej obľúbenej tartličke. Za to nebola pani Melania v lôži svojej s dcerou svojou nechutnou a nepretržene zadumenou, osamelá. Roj galanov i tam sa hemžil okolo nej. A mala ona tu dvojnásobnú úživu. Zabávala sa sama výborne a bláhala si v zábave svojho zbožňovaného syna Aladára, ktorého neprestajne lorgnettovala, vidiac ho priam v jednej, priam v druhej lôži osvedčených nobl dám velmestských.

Tak žila Melania. K tomu mala to povedomie, že jej syn, tak mladý šuhaj, je už tajomníkom ministra vniutra, že pán minister dal tú česť, a objavil sa i na jej večierky, ba i ruku jej podal a pri odchode vrele stisol, to bolo nad jej dakedajšie najsmelšie sny života. Pravda, že ju manžel a dcéra na najvyšš zgormucovali; nuž ale manžel jej veľmi nechýbál, jako by ho ani nebolo bývalo, a do velmesta nijako sa nehodiacu zadumenú dcéru nahradzoval životaplný, rozmarný, všeobecne obľúbený Aladár, syn najmilší, z nehož tak mnoho byť mohlo a ona neomylné už ministerstvo preň v hrsti mala. Veď v radoch svojich záletníkov mala väčším dielom vyslancov, iste i ona sama mu k sláve dopomôže.

„Spokojný si so svojim úradom, syn moj milý? Nemáš mnoho roboty? Nezaškodí ti?“

Tak prihovárala sa jedného dňa na mäkkej poňovke rozložená pani baronka Melania svojmu synkovi Aladárovi.

„Oj, premilá mamička, na to my máme rozum, aby sme sa s robotou zmoriť nedali. Vieme si to urobiť pohodlným.“

„A chodíš každý deň do úradu?“

„Viac menej. Aspoň kuknem ta, žeby ma podriadenejší videli. Čo len jednu smodku vyfajčím, preca som tam.“

„No, veď to sotva bude dlho trvať, pôjdeš vyššie a budeš väčším pánom a tak samo sebou sa rozumie, budeš mať menej roboty.“

„Ufám. Minister mi je dobrý a neraz sa ma zpytuje, jako sa ti darí.“

„Hodný pán! Len jedno by som si ešte žiadala, syn môj! Tu bude tvoja kariera už zabezpečená, ale mala by vyššej ceny a mohol by si istotne i skorej sa vyšvihnúť, keby si sa mohol stať vyslancom.“

„Mama, to je božská myšlienka od teba! Mama, za to ja musím vyobjímať a vybozkávať. Už ja len vždy hovorím, že si ty naše šťastie, že bez teba by sme my ničím neboli. Mama, ja sa zjiem od radosti! Vyslancom, vyslancom.“

„Vieš prečo si ja to žiadam a žiadam čím skorej?“

„Lebo jako vyslanec mám otvorenú bránu k najvyšším úradom a hodnostam.“

„Z vyslanca je len jeden krok do ministerského kresla.“

„Tak je.“

„Nech sa pučí Szirmayička, že ona to so svojim Arpádom k ničomu priviesť nemôže. My jej ukážeme, čo sme a čo vieme.“

„Arpád Szirmay je len taký chumaj. Sedí v knihách a do života sa ani nepodíva. Čo je mne po všetkej jeho múdrosti! Ja od učenia neoslepne, ani od kníh sa nezbláznim. Dost ma natrápil ten prekliaty vychovávateľ. Ja budem i bez učenia pánom.“

„Už si nim, môj syn, už. Ty si súci do sveta a budeš šťastným, a budeš mojou ozdobou, mojho srdca korunou. Ale nesmieš zabudnúť na grófkú Nyáričku a jej dcéry. I včera sa mi žalovala, že jich zanedbávaš. Nezabudni, že ja preca len ona ministriovi odporúčala. Ona sa ufá, že si vezmeš . . .“

„Jej dcéry za ženu? To chcela, viem, od prvopociatku. Ale, mama moja, Araňka s Gizellou už vychodia z módy. Vieš, čo to znamená? Už ostarievajú. Ach! a Otilia Szalay, a Eulalia Szemere, a Eufrosína Kákay — to sú opravdoví anjelia oproti týmto. Ver mi, mama, že na ženbu ani nepomyslím. Svet je tak pekný a dievčat utešených tak mnoho, a ja mám všade voľný prístup.“

„Syn môj, vidím, že v tebe spočíva veľký človek. Veru ohľadom Nyárovcov máš pravdu. Kto by sa zahrdúsil, keď sa nemusí.“

„A potom, mama, keď sa ja ožením, teda musia pri tom byť dve veci. Partia a krása. Ach Ottília, ach Eulalia, ach Eufrosína!

Vieš, že ku každému z týchto mien je pripútané 200, alebo 300-krát tisíc?“

„Poď sem na srdce, dieťa moje drahé! Syn môj, ty jediný si moja radosť, ach, vari ňa zjím od radosti!“

(Pokračovanie nasleduje.)

Z Turčianskych Teplíc do Trenčianska.

Cestopisné náčrtky od *Laskomerského*.

(Pokračovanie.)

Znamenitou hradsťou ubiehali sme ďalej. Širší vidiek objavil sa nám. Časom stretávali sme nádherné panské kočiare. Boli to, jako sme sa pozdejšie dozvedeli, páni Lordovci a Popperovci, ktorí sa navracovali zo svatby v Žiline vydržiavanej. Týchto bursovných magnátov najťažšou prácou býva strižky odstrihovať.

Prešli sme dedinu Strážovú, a pred nami leží priestor s mestom Žilinou, ohradený vysokými, najmä na juhovýchode, horami. K juhu prestiera sa dlhá Rajecká dolina až po Prievidzu siahajúca, z ktorej i riečka hen tam z vrchu Strážovho pri Čičmanoch za Zliechovom pôvod berúca pri Strážovej do Váhu sa vlieva. Rieka táto, menom Žilinka (Rajčianka), vychodiaca z doliny, aspoň dla mena rajovej, prekračuje dakedy i medze slušnosti; tak porúchala nedávno i mlynskú hať a nametala samopašne na lúky a role kameňev a štrku.

Keď človek za Strážovou na štvrt kruhu hlavou na západ mikne, vidí v diake asi pol míle na značnom kopci hrad Lietavu, ktorý nad okolím panuje. R. 1241 stavaný sobor mníchov Kartuziánskych na skale útočistia menoval sa Leton, čo je rovného významu s Lietavou. Táto hrba opustených skál v predošlých vekoch často a obyčajne dost úzkostlivým okom utisnutých Žilinských mešťanov obzeraná bývala zo záhumnia mesta. Ačpráve tu i tu v trudných časiech okolitému občianstvu i za úkryt slúžila.

Stražov daroval Žilincom na hrade Bystrickom „feria 4. post festum S. Lucae Evang. r. 1418 pán Štiborius de Steboritz

alias de Bolundoez, Bystriciae et Trenchinii comitatus comes“ a pán celého Váhu. Stražov patrila vtedy k jeho hradu Lethwa (Lietava).

Od svojej mladosti býval som zveľobovateľom starých hradov a i podnes, kde ma už tiež viac k starým rumom pripočítat nádobno, rád sa zadumený a zanorený do predošlosti, viac ovšem lež do budúcnosti, hodiny a hodiny opretou o dlaň hlavou dívam na ne. Prepáčte teda, keď sa i v pohľade Lietavy, ač i obdelač postavený, kus zastavím a dačo o hradu tohto rozprávkach pripomeniem.

Keď sa niesol chýr, že Tatári po druhýraz do Uhorska vtrhnúť zamýšľajú, kázal kráľ Ludvik I. k ochrane kráľovských panství a tohoto okolia vystaviť hrad tak pevný, žeby ho nepriateľ nezaujal, len keď by „lietať“ vedel. Z tade dostal hrad meno, meno pôvodu slovenského, jako to statočný bar. Medniansky, čo i na zbyť pripomína, lebo veru veľká väčšina hradov uhorských dla mena a čo viac dla skutku sú pôvodu slovenského, vynímajúc asnaď „Liptó Ujvár,“ ktorý i tak v Liptove darmo hľadať budeš. (Čítaj Symajihó Hungaria in parabolis.) Vystavili teda vraj Lietavu r. 1360 s inými tiež hradmi. Ja myslím, že Lietavu vtedy obnovili, lebo staré hrady, zvlášť slovenské z pohanských dôb, byly drevené zruby, priekopami, kde to možné bolo, obohané.

Lietava, ohradená troma zdami, prístupná bola len peším. Kráľ Ludvik obdaroval ňou verného sebe Bebeka. Časom dostal sa Zápolovcom. Zápola daroval ju Poliakovi Miklášovi Kostka, lebo tento vykonal, že sa

dcéra Zápolova vydala za kráľa Sigismunda. Neskôr dostala sa Lietava Turzovcom, prvej lež sa osídlili v Orave. Menovite pripomína sa Fraňo Turzo, asnaď ten istý, ktorého prijala za syna vdova hradu Hričovského, pani Lahárka. Fraňo Turzo, bývalý nitriansky biskup, potom veľký podporca vznikajúceho protestantizmu, vzal si za manželku Barboru, dcéru Kostkovu a s ňou dostal i hrad Lietavu. Syn Kostkov Ján udatne bránil Lietavu oproti vojvodovi kráľa Ferdinanda I. Thurimu, jako toho pamiatka nápisom nad bránou zachovaná je.

Na hrade Lietave nachádza sa podnes podivná studňa. Ústie jej je úzke, potom sa priestor mohutne rozšíri a z toho zase jama či studňa zpusťsa doľu dlabaná do skaly. Cieľ toho priestoru vlastne nikto nezná; ja sám myslím, že ho ani nemá, ale že on pôvodne už jako prirodzená jaskyňa jestvoval, ktorú náhodou pri hľbení studne našli a ju na kolko treba bolo vyhladili.

Pred sto rokmi býval tam ešte kastellán a niekoľko hajdúchov, teraz len sovy tam hniezda. Jedna pamätnosť zachovala sa: starý kostol v obci pod hradom a v ňom starý obraz, predstavujúci strašný výjav z tatarského pustošenia.

Tatári v chráme Božom utúlených kresťanov na marný slub tatarský na milosť sa podavších, poviazaných knutami hnali na hradní skalu, kým druhí Tatári doľu v prepasti končité koly do zeme bili. Tatársky vodca sľúbil jim život, jestli sa zrieknu kresťanstva, i hrozil, že jich v protivnom páde dá doľu zápolami durit korbáčmi na končité koly v prepasti. Horlivý osemdesiatročný kňaz zaklínal svoj ľud, aby nik od viery neodstúpil. Rozhnevaní Tatári robili počiatok s kňazom, aby mu vraj kresťanský Bôh dokázal, že mu bude na pomoci. A vrhli chudáka doľu. Ale strnuli sverepí divoci, keď stavec v povetrí zmizol a na koly nepadol. Prelakaní Tatári zutekali, nechajúc nepostýkaných kresťanov na mieste. Stavec padol za jakýsi kriačok a visel nad zemou, z kade ho potom jeho cirkevníci celkom prirodzeným spôsobom vysvobodili.

Podobný asi obraz videl som vo viedeňskom Belvedere, jako pohania kresťanov korbáčami cez bralá doľu do prepasti ženú a tito doľu padajúc zopchýňajú sa na nastrojéné koly. Tak sa zdá, že táto maliarska idea „na koly stykania“ volakedy oblúbenou, epidemickou bola. S istotou neviem, ale sa mi zdá, že ten obraz v Belvedere pochodí od M. Dürera. Keby oba tieto obrazy človek pripodobniť mohol.

Pospiechajúc bližšie ku Žiline vychodí na svetlo na pravom brehu Váhu hrad a obec Budatín. Tento hrad tak, jako i Bytčiansky, nestojí na dákom imposantnom vrchu, ale na samom brehu Vahu, i nevpína sa zvlášte nad okolím. Čo najviac do výšky čneje, je váža, ktorá ešte r. 1848 plochá, nepokrytá stála. Hrad Budatín patrí grófskej rovine Čákych, potomkom to Matúša Trenčianskeho, tiež pána Váhu, jakých viac bývalo, ku pr. zvýšpomenutý Štibor. Hrad na objem nepatrný, ale dobre zachovaný, teraz domobrancami obydlený, stojí v ústi doliny kysuckej, ňouž hradská do Poľskej a Sliezska a teraz i železnica vedie.

Budatín má historickú pamätnosť.

Deje Budatína nie sú známe od Sigismunda kráľa hore. Prvý obranca jeho proti Táboritom spomína sa — v časiech, kde asi i Muraň hrad vznikol — jakýsi Pán, ktoré meno pošlo, jako i sám bar. Medniansky háda, od vlastnosti, že bol pánom hradu. On súc v službe kráľovej, bránil hrad oproti Husitom, začo potom i ním obdarovaný bol. Za ním nasledoval druhý pán a síce Ladislav Hathna, a keď sa i tento pomínul, prešiel Budatín do majetku rodiny Súňoga z Jeseníc. Prvý z nich bol Gašpar.

V annáloch mesta Žiliny pripomína sa, že v roku 1462 jakýsi Solihrach za Budatínom v „Čertovej hôrke“ jako ilegálny exekútor daní ľudí zbíjal.

Za čas teda vládli Budatínom štedrou rukou kráľa Matiaša obdarovaní Súňogovci, až nenadále, jako som to pri popise hradu Bystrického vzhľadom na bratov Podmanických pripomenul, týmito prepadnutím, nim pozbavení boli. Keď Podmanickovci do štipcov padli, navrátený bol Budatín zase pánom

Súňogovcom (Zonek) de Jesenice. R. 1548 dňa 12. októbra naloženo bolo kráľom Ferdinandom, že Moyšovi Súňoghovi, pánovi z Budatína, nesvobodno je od Žilincov mýto vyberať. R. 1582 ustanoveno bolo v Žiline vyšetrovanie oproti zbíjaniu Súňogovcov v krásňanskom kraji. Pekní to boli magnáši a pekné tehďajšie pomery! R. 1680 Adam Rác a Adam Nagy s 3000 Kurucmi napadli zámok Budatín a všetko možné odniesli, tak jako to urobil Biely Stríc so zámkom Bytčanským. R. 1708 pod Rákociho zburou Žilinci povinovatí boli Budatínskym predstaveným 4 centy soli v cene 3 zl. 50 denárov dovážať. R. 1709 od 15—26. júna bol Ebergényi veliteľom hradu.

Ešte dačo pre romanopiscov! Na juhozápadnej strane hradu viedly schody do hornieho bytu, a ja by som sa tiež mal rozpamätať na to, že pri tých schodoch ešte roku 1848 jestvovala nepatrná klenba, jako by vyhlúbený skliepok pre sochu v múre. O tomto výklenku rozpráva sa, jestli je pravdivý, ozaj hrozný príbeh. A čože by v starých bájočných hradoch bolo bývalo nemožným?

Medzi Súňogovcami, páni Budatína, bol Gašpar za časov kráľa Ferdinanda II. a III. i veliteľom hradu Sendré, kde zväčša prebýval a len tu i tu svoju rodinu sem do Budatína navštíviť prišiel. Jako udatný vojn bol spolu človek spurný, hlavatý, pošmúrnej obyčaje. Tento železný chlap mal dcéru veľmi krásnu, ktorú, jako sa to rozumie, matka prisno striehla. Ale preca, jako to každý zase porozumie, zalúbila sa táto spanilá deva do švarného Fraňa Forgáča. Tento rojčil, jako zase nie menej pochopiteľné, za vñadnou, v chládzku ukrytou fialkou. Prisna, ale preca len dobrá maminka dala sa uprosiť dotieravými zalúbencami, i sľúbila v jich prospech jednať. Prijde otec, zosadne s koňa, brnká ostrohami, cvendzí šablou, mrdá fúzami a fučí jako zlô v oblaku. Matka otvára ústa, chce predniesť inštanciu — — zmrzly jej slová v gágore. Tatuško zahačí sieňovou klenbou, aby napospol Katinka chystala a pripravovala sa, že on jej ruku sľúbil pánu Janovi Jakušičovi, majiteľovi vysokého hradu Vršateckého. A to bolo zreteľne povedané,

tam vyššej appelláty nebolo a neostávalo inšie, jako pri rozpuknutom srdci Katinkinom šiju pred hrozným otcom skloniť a chtiac nechtiac bielu ruku čiernej Jakušičovej podať!

Ach Bože, prebože, nastalo kvílenie. Švarný Forgáč videl, že mu už len prichodí cez sklo mäd lízať. Chcel prv, jako sa Katinka vydá, ešte sa odlúčiť, i navštívil ju potajmo nočnou hodinou. Starý vlk šípil zverinu. Nastala paskala; pri faklách, Súňog na jej čele, vrhla sa stráž do vchodu, ale šuhaj, jakosi upozornený, ušmikol cez múr a ufujazdil. Nie tak Katka. Za tri hodiny bol výklenok hotový, do toho ju strčili, dali jej na tri dni vody a potravy a zamúrali úbohú. Ale dáku dierku murári preca museli nechať, lebo ináč by sa bola zadusila. Chudiatko, kým ona tam slzy ronila a vodu pila — lebo jej vtedy chýrečné žilinské pivo nedali, — rozletel sa chýr o tomto zločinstve na všetky strany, nasledovne udrel i o ucho zúfalého Forgáča. Ten pobral priateľov, bratov, žoldnierov, všetko čo mohol, a letel jako fúria do Budatína a prepadol ho v noci. Starý Gašpar nadurdený v pantoflách a nočnej čapici bránil sa na dvore jako lev; kým sa ale zpa-mätať stačil, s kým, s jakym hosťom to má do činenia, už Forgáč vylúštil zo škrinky zazdenú krásku, vysadil ju na koňa a hajde — ztratila sa celá družina nočnou hodinou, uháňajúc dolu Váhom.

Ešte nie sme pri konci. Hrozná zvest dopálila i pána Jakušiča na Vršatci. Aby sa o veci presvedčil, sobral ozbrojencov a fahal zamyslený oproti Budatínu. Muselo už byť na svite, keď sretol komonstvo Forgáčovo. Krásnu belušu Katinku uzrel na bielom koňovi, v bok nej jeho soka Forgáča. Dvaja kohúti pri jednej kurky sa nesnesú. Začali si mečami rebrá čítať a zuby šparchať, až sa chudák Forgáč vyvrátil. Prišiel o nevestu a o život. Jakušič pojal peknú korisť na svoj hrad, kde neborkej Katinke nepozostávalo nič iného, jako lebo vrátiť sa ku otcovi a do tesného výklenku, alebo podať ruku pánu Jakušičovi. A toto poslednie i urobila, čo by urobily i druhé, a čo by sme jim my tak jako i Katinke pri takých okolnosťach veru odpustili.

(Pokračovanie nasleduje.)

Vytriezvenie.

Ja videl rád usmiate tváre,
Veril pochlebnej lživých žiare,
Čo v slove sa mi zjavila:
A duša moja žialila.

Ja videl rád usmiate oči,
A jak keď vetor lístkom točí,
Tak sa mi blaho kmitalo:
A srdce moje pukalo.

Dnes neverím zraku, slovu,
Všade prósu mám hotovú:
Špatný ten svet! duša stene:
A srdce je umrtené.

Miloslav Dumný.

FEUILLETON.

Plukovník Despotovič,

vodca bosenských povstalcov.

(Vyobrazenie na strane 173.)

Krásnou a úrodnou, no i nešťastnou krajinkou je Bosna. Keď kráľ bosenský Štefan Tomašević r. 1463 podlahol sultánovi Mahmudovi, ktorý s nesčíslným vojskom do Bosny vtrhol, zahynul i kvet bosenskej šľachty a asi 200.000 osôb vlečeno bolo od sverepých Turkov do otroctva. Pozostalá šľachta z väčšej časti prijala islam, aby mohla podržať svoje statky a výsady. Z tých šľachticov pochádzajú terajší bejovia a spahiovia, ktorí dosiaľ zachovávajú svoje rodnie slovanské mená a šľachtické diplomy. Tito poturčenci, ačkoľvek nadšení divokým fanatismom, neprijali celkom mravy turecké. A preca behom tristo rokov prenasledujú svojich kresťanských rodákov horšie lež sami Turci. Nešťastná Bosna bola preto behom toho času dejišťom krvavých udalostí. Keď r. 1875 v susednej Hercegovine povstanie vypuklo, pridružili sa i kresťanskí Bosňania k bratom svojim a povstanie to neutichlo ani po uzavrení prímeria so Srbskom. Medzi vodcami, ktorí udržovali až do vypovedania vojny cárom Alexandrom povstalecký ruch, zaujíma poprednie miesto bývalý srbský plukovník Despotovič.

Nikola Despotovič je rodený Srb z kraju jagodinského. Pred šesťnást rokami opustil svoju otčinu, aby hľadal šťastia v Rusku.

Vstúpil do vojska a za krátky čas priviedol to až na plukovníka. Pri jazde ruskej vynikal vozdy jako veľmi dobrý dôstojník. Keď vypukla vojna srbsko-turecká, vrátil sa Despotovič do Srbska, kde vriedený bol do vojska jako plukovník a pridelený generálovi Čerňajevovi. Ešte v Alexinci menoval ho Čerňajev vrchným veliteľom jazdy pri armáde moravskej. Pri pochode srbského vojska ku Pirotu stala sa neshoda medzi Čerňajevom a Despotovičom a tento opustil hneď tábor u Babiny Glavy a odišiel do Bosny, kde zorganizoval omdlievajúce povstanie. Dňa 11. augusta 1876 vydal v Grahove vyzvanie k Bosňanom. Slová jeho neostali bez účinku, lebo o niekoľko dní velel už Despotovič niekoľko tisícom bojovníkov. Jednotlivým čatám veleli: Golub a Pavo Babičovia, Mijo a Pavo Marinkovičovia, Karan a Ilja Bilbia, popovia, Františkán Bonaventúra, Domjan Durica, Vid Milanovič, Sima Carka, Bundalo, Krečo, Musić a iní. Tito vyvolili Despotoviča za vrchného vojvodu. A už dňa 14. augusta sviedol s Turkami víťaznú bitku pri Petrovci. Selim mal 4 broje nizamov a 2000 bašibozukov. Boj trval úplných sedem hodín a skončil porážkou Turkov. Po dokonanom víťazstve nechal Despotovič, ktorý viedol do boja 7000

mužov, malé pozorovacie oddelenie pri Petrovci a pohol sa s jadrom svojho ľudu ďalej na juh. Kamkoľvek prišiel, sriaďoval menom kňaza srbského Milana z domáceho obyvateľstva národné úrady, organizoval z dobrovoľníkov miestnu políciu a dosazoval v každom väčšom meste vojanského veliteľa, ktorý mal uložené, v prípade potreby z ľudu národnú hotovosť zostaviť a mesto lebo obec chrániť. Jadro bojovníkov bosenských rozdeleno bolo na niekoľko čat v horách risovackých, grmeckých, pastirevských a v pohorí kozareckom. Hlavní stan Despotovičov bol za dlhý čas v Grahove, z kade došiel nasledujúci prípis zo dňa 3. septembra: „Turci utekajú húfne z Petrovca, Vakupu a Glamoču do Baňaluky a Sarajeva, lebo vedia, že sa tu proti povstalcem neudržia. Sú presvedčení, že vláda jich v Bosne je pri konci a preto páchajú najhroznejšie ohavnosti. Keď povstalci tiahli ku Glamoču, zapálili veľký sklad sena a žita Filipoviča beja, pri čom shorelo mnoho susedných domov. Nuž a čo urobili Turci, keď horel sklad? Vyše 50 kresťanských dietok vhodili do ohňa a tie ubohé za živa zhorely. Keď povstalci k miestu sa blížili, v ktorom nachádzali sa Turci, prinútení súc k úteku, sosekali tieto bestie drieb všetky ženy a dietky a zapálili domy kresťanov.“ Sbor Despotovičov dostával denne posily, i vystúpil na 15.000 mužov. Vyše 5000 bolo po vojansky sriadené a vycvičené a tých vedie Despotovič sám; ostatných 10.000 sriadil neskôr. Sbor, ktorému velel Despotovič, rozdelený bol na 6 brojov po 833 mužoch a broj na 4 stotiny. Veliteľmi brojov a stotín boli riadni a zkusení dôstojníci srbskí, chorvátski a dalmatskí. Broje ozbrojil Despotovič zadovkami a venclovkami. Ostatných 10.000 mužov mali pušky rôznych sústav, väčšina mala obyčajné. Polovici sboru tohto velie Golub Babič, druhej Hercegovce Alex Jakšič. Medzi povstalcami a Turkami, ktorí sa v mestách opevnili, trvaly ustavične bitky a menovite začiatkom apríla 1877 srazily sa obe strany poblíž hraníc dalmatských. Domáci mahomedáni prenasledovali všade povstalcov a bejovia prepadať kresťanské obce, lúpili a plienili, vôbec páchali surovosťou, jakých

dopúšťali sa o rok drieb Turci v Bulharsku. Žiadon kresťan nebol istý svojím životom, žiadna panna lebo žena svojou ctou.

Despotovič zdarne účinkoval proti premoci dobre cvičeného vojska tureckého, ačkoľvek zo všetkých strán proti nemu sa agitovalo. K agentom proti povstaleckému vodcovi počítali Bosňania i rakúskeho konsula Teodoroviča, ktorý upozornil pohraničné úrady rakúske, aby zadržali Despotoviča, keby v bitke pri Livne, ktorá sa očakávala, bol porazený a snád do Rakúska ustupoval. O tom ale nebolo ani reči, aby vojvodovia bosenskí Despotoviča zosadili, naproti tomu vyslovili sa v skupštine v Rasenovci dňa 7. júna, že ohražujú sa proti každému natískaniu sa cudzích agentov a odhadzujú od seba každý cudzí vliv na záležitosti a budúce usporiadanie Bosny. Vojvodovia vyslovili tým dôveru Despotovičovi. V máji sviedli povstalci niekoľko šťastných bitiek s Turkami. Radové vojsko turecké v Bosne prirazilo väčšinou k armáde v Hercegovine a len milica ostala v Bosne. Povstalcov bolo asi 1800 mužov a veleli jim pod vrchnou správou Despotoviča vojvodovia Peter Krež a Jurko Dragonič, kdežto Turkov viedli begovia Filipovič a Achmed Boskerac. Dňa 4. júna dali sa dve čaty povstalcov na pochod z Tiškovca a dorazily na úsvite dňa 6. blízo Plevy. Po krátkom odpočinku dali sa smerom východným a západným a súčasne udrely útokom zo dvoch strán na Plevu. Turci sobrali sa a postavili sa pod velením menovaných begov na odpor. Zápas počal o 10. hodine pred poludním a trval do 2. po poludní. Turci bojovali vytrvale a snád boli by zvíťazili, keby vođa Filipoviča nebola zasiahla dobre mierená kula. Veliteľ padol a smrťou jeho nastalo zdesenie v radách tureckých. I ustúpili Turci do Zajca. Krom Filipoviča ostalo na bojišti 50 Turkov. 24 bolo zajato a do Tiškovca odvedeno. Povstalci mali 40 mrtvých a ranených. O dva dni neskôr prepadli povstalci päť tureckých dedín v tom okolí a prinútili obyvateľstvo k úteku. Povstalci opanovali celý kraj. Vrchní veliteľ Despotovič stál medzitým pri Vakupe. Jedna čata sboru jeho vydala sa s vodcom Despotovičom k opevnenému miestu Reačke

a napadla Turkov. Na oboch stranách byly značné ztráty. Víťazstvo povstalcov bolo drahé, no vydobyli mesto Radačku, kde mali dobré postavenie. Rozliční agenti snažili sa všemožne, aby ľud bosenský v príčine náboženstva rozdvojili. Vzдор všetkým nesnádzam a nůdži o potraviny neustáli povstalci viesť drobnú vojnu proti Turkom. Náčelníci Marinković a Jakšić sviedli dňa 14. júna s čatou 600 mužov boj s Turkami pod statkárom Marolen Bogovićom. Bitka strhla sa na statku Očaku. Osem begov prišlo ku pomoci, no nemohli povstalcov premôcť, i boli zahnaní. Dňa 15. júna odťahly čaty ku Kyprešu. V okolí toho mestečka napadli povstalci dve kuly so 60 mužmi posádky, ktorá sa dlho nebránila. Strážnice byly zborené, zbrane z nich odnesené. Glamocký veliteľ sobral značnejšiu bojovnú moc a vytiahol s ňou na vechorovskú planinu, kam povstalci zamerili. Blízko planiny sretli sa. Boj dňa 17. júna

trval tri hodiny a bol krvavý. Keď dostali povstalci pomoc, ustúpili Turci. Povstalci ztratali 28 mrtvých a 54 ranených. Turci ztratali 60 mrtvých mužov, medzi nimi dvoch vyšších dôstojníkov, a ustúpili do Glamoče. Dňa 21. júna nariadil Despotovič náčelníkom Krzovi a Marinkovičovi, aby očistili rovinu pri Kypreši, čo sa jim i podarilo. Turci mali 60, povstalci 40 mrtvých. Povstalci ukoristili značnú časť obilia a rýže.

Porážka Sulejmana bašu v Čiernej Hore veľmi poslúžila povstalcom pod Despotovičom. Dňa 4. júla napadli povstalci pod Davidovičom obec Agić s čatou 620 mužov. Turci museli dať sa na útek k Novému. Na bojišti ostalo 45 mrtvých Turkov. Obyvatelia z Agiču utiekli; povstalcom padlo do víťazných rúk 140 ručníc, šesť bedien s nábojom a mnoho dobytky. Touto drobnou vojnou partisanskou trpí Bosna veľmi. Turkom nenie možno povstalcov premôcť. Despotovič drží sa hrdinsky.

Bajazid, turecká pevnosť v Asii.

(Vyobrazenie na strane 184—185.)

Bajazid menuje sa mesto a bašalik v tureckom Armensku. Bašalik bajazidský je asi 19 zemepisných míľ dlhý a 2—4 míľ široký. Tri štvrtiny pôdy sú hornaté, ostatnie je vysočina. Mesto a pevnosť Bajazid leží veľmi malebne. Domy radia a kupia sa amfiteatrálne na prednom výbežku hôr a tvoria zrázne ulice. Zo skupenín domov vyčnievajú minarety a vynikajú mešity. Malebný pohľad, jaký Bajazid poskytuje, zvýšený je ešte pyšným zámkom bašovým a najmä starou pevnosťou, ktorá v stesnaných partiach na úzkych terasách vápencového brala sa vypína a smelým svojim položením je stavbou skutočne podivuhodnou, pri ktorej budovaní bolo treba prekonať ohromné prekážky, jaké kládla pôda a poloha. K tomu družia sa i podivné útvary červenavej skaly mramorovej a holých hôr skalnatých, ktoré sa zráznymi svojimi svahy jako hradby ešte vysoko nad zámok bašov a zrúcaniny pevnosti dvihajú. V pozadí objavuje sa nám majestátny Araral, od ktorého úpätia

mesto asi na štyri hodiny je vzdialeno. Záмок, ktorý z brala nad mestom panuje a silno je opevnený, vystavený bol za času povestného Mahmuda bašu s nádhrou takou, že podobný v Turecku málo kde najdeme. Angličan konsul Brant, ktorý veľmi mnoho cestoval, menuje tento palác najkrajším a najskvostnejším v celom Turecku. Behlul baša, ktorý pred vypuknutím vojny rusko-tureckej v Bajazide čo Ferik baša residoval, pokúsil sa r. 1828 brániť zámok proti Rusom, no po krátkom odpore poddal sa. Časť zámku poborená bola veľkým zemetrasením dňa 20. júna 1840, no i v rumoch poskytuje zámok zo svojej výšky a svojimi mohutnými kupolami a cimborami pohľad imposantný. Od r. 1840 býval baša v meste a zámok slúžil vojakom za kasárňu. Roku 1854 baša už ani neopovážil sa zámok proti Rusom brániť. I samé mesto nachádza sa v najväčšom úpadku. Dolejšia časť je temer celá zborená a z desať domov priemerne jeden je obydlený. Chu-

dobné, biedne, surové obyvateľstvo je povahy divokej, vzdorovitej, celkom kurdické. Jako skoro všetky mestá na východe, tak i Bajazid z dialky klame. Cestujúci myslí, že má pred sebou divokrásne mesto, čím bližšie však prichádza, tým viacej miznú illusie. Vidí len biedne chatrče, ktoré k tomu ešte ku krásnemu, čo i divokému a romantickému okoliu svojmu tvoria protivu nevelmi príjemnú. V ohlade vojanskom niet na pomedzí západu - asijskom dôležitejšieho mesta nad Bajazid. Ztade zpadá arménska vysočina bez pretrženia mnohými terasami až k Mezopotamii a zálivu perskému. Eufrat preteká horami a ukazuje cestu na juh, menovite do Syrie. Blízko Bajazidu nachádza sa ešte iný veľmi pevný priesmyk, v ktorom malý oddiel

pravidelného vojska mohol by i väčšiemu vojsku cestu do Persie z Erzerumu uzavrieť.

V terajšej vojne rusko-tureckej obsadil sbor erivanský pod velením generála Tergukasova dňa 29. apríla 1877 Bajazid. Keď sa blížil hlavný sbor erivanský k úpäti Kisildagu, opustila jeho prednia stráž dedinu Karabulach a tiahla smerom ku Bajazidu. Hlavný sbor postúpil ešte tohože dňa večer až ku dedine Arsabe, kde sa rozložil táborom. Prednia stráž obsadila mesto a pevnosť Bajazid bez boja. Turecká posádka, čítajúca dva broje, ustúpila chytré až do Vanu. Rusom padla do rúk veľká zásoba suchárov, ručníc a patrón. V Bajazide sriadili Rusi hneď telegrafickú stanicu. Mesto a okolie toto hrá veľky zástož v terajšej rusko-tureckej vojne.

Drobnosti.

Nihad bey. Náčelník generálneho štábu v tureckej armáde na Dunaji Nihad bey je dľa lvovského úradného listu rodený Poliak a menuje sa vlastne Severin Bilinski. Statočný ten poľský renegát narodený bol roku 1815 na statku svojho otca v Grodzisku pri Rešove v Haliči. Roku 1848 bol členom ríšskeho snemu kromerízskeho a dľa poľského listu politickým priateľom dr. Smolky. V ríšskom sneme vyvolený bol do deputácie, ktorá prosila Windischgrätz, aby nebombardoval Viedeň; pri tej príležitosti dostal sa vraj horúčokrevný Poliak s Windischgrätzom do takého sporu, že mu inšieho nepozostávalo, lež uprchnúť. Išiel do Uhorska, konečne dostal sa do Paríža. Tu konal vojanské studia, pri čom podporovaný bol Napoleonom III. Pozdejšie uchýlil sa do Turecka, pojal si za ženu dcéru anglického konsula v Smyrne a stal sa majorom v tureckom vojsku. Behom času vyšinul sa až na generála, v terajšej vojne stal sa tureckým Moltkem. Bilinski je brat známeho universitného profesora dra Leva Bilinského.

Serdar ekrem Mehemed Ali, nástupca Abdul Kerima, je rodený Berlinčan a pochádza zo starej hugenotskej rodiny Detroit, usadenej v Magdeburgu. Čo šesťnásťročný

mladík utiekol z nemeckej lode v carihradskom prístave zakotvanej do mesta a ztratil sa tu v labyrinte ulíc štambulských. Mal byť telesne potrestaný pre jakýsi priestupok, preto zo strachu opustil loď. Bohatý jedon Turek ujal sa opusteného mladíka a poslal ho do vojanskej školy v Pankaldi. Detroit, ktorý stanúc sa Mahomedánom, prijal meno Mehemed Ali, postupoval veľmi rýchle. Ku koncu rokov sedesiatych všívihol sa až na guvernéra Albanie, r. 1870 menovaný bol generálom divisie. Teraz prevzal úkol Abdula Kerima pri armáde dunajskej. Dlho zajiste neostane na úslni priazne sultánskej. Po prvej porážke pôjde za Kerimom.

Loďstvo všetkých evropejských štátov. Dľa úradných výkazov ku koncu roku 1876 vystúpil počet válečných lodí všetkých evropejských štátov na 2039, z ktorých bolo 205 obrnených. Na všetkých týchto loďach bolo 280.000 námorníkov a 15.000 diel. Mimo toho stavala sa v rozličných lodenicach 110 válečných lodí, medzi ktorými nachádzalo sa 56 lodí obrnených. Najviac lodí má Anglia; po nej nasledujú ostatnie štáty v tomto poriadku: Francija, Rusko, Turecko, Rakúsko, Nemecko, Italia, Španielsko, Hollandsko, Dánsko, Švédsko a Norsko a Portugalsko.

Podzemná dráha železničná v Paríži. Paríž bude mať nezadlho jako Londýn svoju podzemnú železnicu. Inžinieri podali už obci parížskej svoj projekt ku posúdeniu. Úsrednie nádražie má byť založeno blízko paláca rojalského. Trať bude len 27 kilometrov dlhá. Výlohy vypočítané sú na 150 millionov frankov, teda 6 millionov za jeden kilometer. V Londýne stál kilometer priemerne 8 millionov frankov.

Peň obrovskej révy Snad z celého sveta najsilnejší kmen vinnej révy nachádza sa vo Sv. Barbore v Kalifornii. Kmen má objem 4 stôp, a síce od koreňa až 8 stôp do výšky. Vo výške tejto delí sa na niekoľko halúz, ktoré pokrývajú plochu 4000 štv. stôp. Vlni mal tento ker 12.000 funtov hrozna; starie jeho páči sa na 35—50 rokov. Vinič tento je majetkom istej starej panej španielskej.

Čo kde stojí vojak. Angliu stojí ročne vojak 2500 frankov, Rusko 1202, Franciu 1172, Belgiu 1047, Nemecko 975, Turecko 922, Itáliu 917, Dánsko 800, Španielsko 775 a najmenej Rakúsko, totižto 720 frankov.

Navštívenky nie sú vynálezom modernej civilizácie, lež orientalského pôvodu. Číňania znali jich už pred tisíc rokmi. Veľkosť navštíveniek mení sa u Číňanov dľa stupňa hodnosti toho, koho Číňan navštíviť zamýšľa. Vyslanec lord Macartney dostal raz od miestokráľa Petsili navštívenku ružovej farby, ktorá bola tak veľká, žeby sa do nej pohodlne kostolnia väza zaobaliť mohla. Vo Francii boly navštívenky všeobecne zavedené za Ludvika IX., vtedy jich ale okrášľovali všelijakými mythologickými figurami. Teraz vystupuje ročnica potreba navštíveniek vo Francii na 80.000.000 kusov.

Literatúra a umenie.

Nákladom knižkupectva: Mikuláš & Knapp, v Praze, v Karlíně, vyšly nasledujúce spisy:

Národné pohádky. Ze sbírek V. Š. Karadžiče a A. Nikolič, preložil J. Z. Veselý. 1877. 16°. Str. 80. Sešit 2. Cena 20 kr.

Dvůr císaře Sigmunda. Historický obraz od Bedřicha Pešky. 1877. 16°. Str. 136. Cena 40 kr.

Čadkovy Solové výstupy, pořádá a vydává Čeněk Pilulka. Svazek II. 8°. Str. 128. Cena 60 kr.

Zahradnická bibliotéka. Spisy poučné, věnované zájmům zahradnickým vůbec.

Vydavatel a redaktor Lud. Fr. Naumann, učitel nauk zahrada, na zemském pomolog. ústavu v Troji. Svazek I.: Pěstování ovocných stromů a keřů v hrncích a ve kbelích. Napsal Lad. Burket, pomolog. (S 10 vyobr.) 8°. Str. 64. Cena 40 kr.

Slávia. Románové listy. Ročník III, sešit 12—15. V Praze. 1877. Nakladatel A. Hynek, kněhkupec. Cena sošitu 25 kr.

Úplný besedník. Sporádali Jiří Bittner a Jos. R. Vilímek. Sešit 5. a 6. V Praze. Tiskem a nákladem Jos. R. Vilímka. 1877. Velká 8°, strán v jednom sošite 48. cena jednoho sošitu 36 kr.

Listáreň redakcie a administrácie.

P. J. P. v L. Dieky. Bôh Vám pomáha na dalekej ceste Vašej! — P. J. T. v B. Š. Číslo posielame opätne. Ci si prajete obraz? — P. A. B. v B. B. Vyrovnajte sa s p. G. Teší ma, že moji bý. žiaci na mňa nezabúdajú. — P. J. K. v B. B. Uspokojený som sám, že sa Vám obrazý ľúbia. Chyba tá nestala sa našou vinou, lež neopatrnosťou litografa. Bitka u Vučidolu bola r. 1876 dňa 28. júla, a u Tešice r. 1876 dňa 20. aug. — P. C. G. v Č. Preklad je obstojný. Keby mal správne rytmické rozmery,

uverejnil by sa. Zasláné prácičky svedčia o nadaní. Cvičte sa. Keď bude možno, listovne čo najskôr viac. — **Upozornenie.** Okolo 400 odberateľov dlhuje nám buď čiastočne, buď celkovite za tento ročník. Naše upozornenie v predošlom čísle povšimnuli si len 15. pt. pp. odberatelia. Preto upozorňujeme opätne patričných pánov, aby nám svoje nedoplatky čo najskôr zaslať ráčili, ináč prinútení budeme zasielanie jim „O.“ pristaviť. Sapiienti sat!

Prepláca sa u redakcie a administracie v Detve (Zólyom megye): Celoročne 4 zl., polročne 2 zl. r. č. Štujúca a remeselnícka mládež, i chudobní učítelia obdržia „Orola“ za 2 zl. r. č. Roč. II., III., IV., V. a VI. „Orola“ možno dostať po 2 zl. r. č. — „Orol“ vychádza vo 12 sošitoch, 3½—4 hárkov silných, dňa posledného každého mesiaca na štvorke.

Majiteľ a vydávateľ Andrej Truchlý-Sytniansky. — Knihtlač-účasť. spolok v T. Sv. Martine.